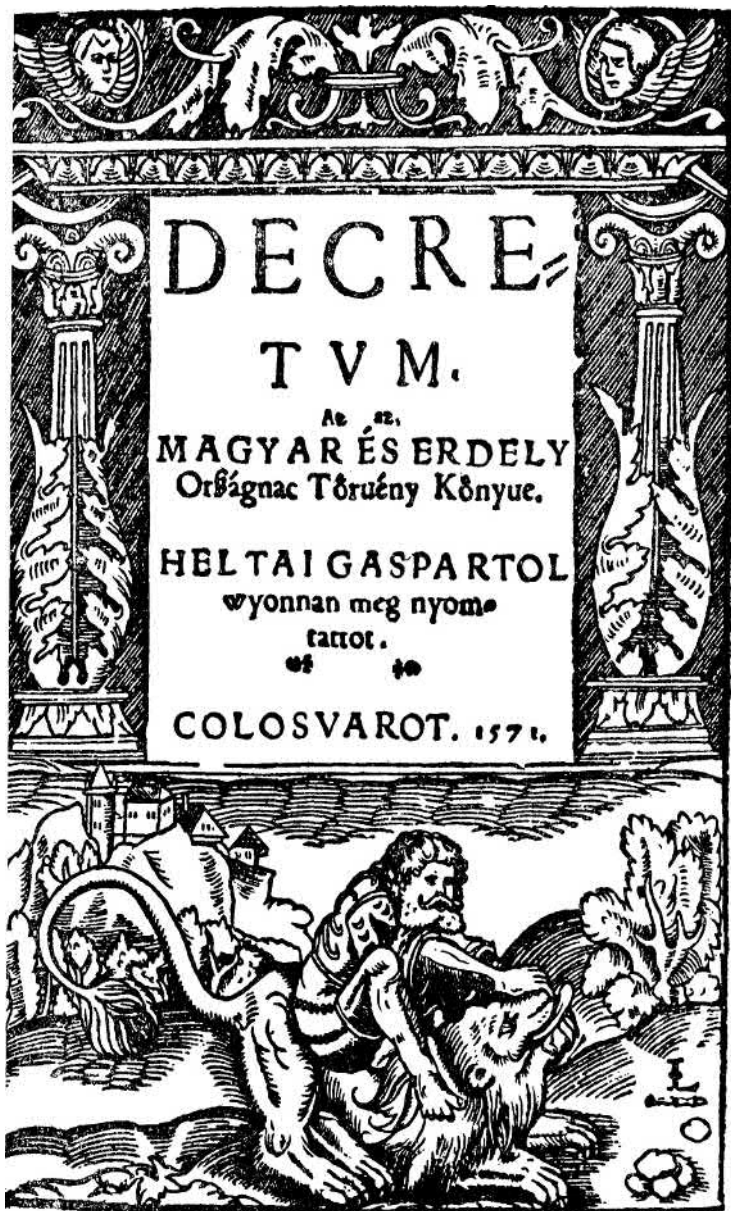

CSEKEY ISTVÁN:

**A TRIPARTITUM
BIBLIOGRÁFIÁJA**

A Hármaskönyv kolozsvári első magyar kiadásának címlapja

Werböczy Hármaskönyvére vonatkozó bűvárlataink közben arra az eredményre jutottunk, hogy a *Tripartitumnak* eddig megjelent könyvészeti összeállításai és leírásai nemcsak nélkülözik a teljességet, de annyira ötletszerűek, hiányosak, tévesek és pontatlanok, hogy Werböczy halála után négyszáz esztendővel szükségesnek mutatkozik egy tudományos bibliográfia összeállítása.

A Hármaskönyv első kiadását még maga Werböczy rendezte sajtó alá Bécsnek egyik, akkor leghíresebb könyvnyomtató műhelyében, Singreniusnál.¹⁾ A kiadó, akinek műhelyében szívesen gyűltek össze Bécs humanistái, maga is nagy tisztelője volt Werböczynek. A *Tripartitumnak* akkora volt a kelendő-sége, hogy Werböczy halála után négy évre újból kiadta Singrenius. 1545-ben bekövetkezett halála után pedig fia, ifjabb Singrenius János, 1561-ben harmadik kiadást is rendezett belőle. Oly nagy népszerűségnek örvendett a Hármaskönyv mind Magyarországon, mind Bécsben, hogy a XVI. században 10, a XVII. században 9, a XVIII. században 16, a XIX. században 14 és a XX. században 2 kiadás jelent meg belőle. Négyszáz év alatt tehát 51 kiadást ért, úgyhogy a mai napig a leggyakrabban kiadott magyar, sőt magyarországi könyvnek tekinthetjük.²⁾ A közölt számokban csak a valamenyire is teljes szövegkiadások szerepelnek. A Hármaskönyv feldolgozásainak és magyarázatainak legfontosabb és legelterjedtebb kiadásait külön adjuk. Ha azonban mindazoknak a műveknek a bibliográfiáját állítottuk volna össze, amelyek a Hármaskönyvvel foglalkoznak, akkor ez testes kötetet alkotott volna.

Érdekes még felemlítenünk, hogy melyik helyen hány-szor adták ki a Hármaskönyvet. Budapest és Nagyszombat egyenkint

¹⁾ V. ö. fentebb 55—56. l.

²⁾ Vécsey Tamás (**Adalék a magyar Corpus Juris történetéhez.**

Budapest, 1902, 7. l.) 56 kiadást említ, még pedig a XVI. században 11, a XVII-ben 14, a XVIII-ban 15 és a XIX-ben 16 kiadást. Ezekben az adatokban azonban kellő bírálat nélkül feldolgozások, sőt még verses kivonatok is előfordulnak.

11 kiadással szerepelnek, azonban Budapest olymódon, hogy a 11 közül csak 3 jelent meg Budapest jelzéssel, 4 külön Budán, 4 pedig Pesten. Utánuk Bécs következik 7 kiadással, majd Kolozsvár 5, Debrecen 3, Pozsony és Pest (Landerer) 3, Bártfa 2, Lőcse 2, Belgrád 1, Csíksomlyó 1, Eger 1, Kalocsa 1, Lipcse i, Nedelic 1, végül Pozsony és Kassa (Landerer) 1 kiadással. Ezek szerint a Hármaskönyvnek belföldön 42, külföldön pedig 9 kiadása jelent meg.

A Hármaskönyv bibliográfiájának összeállítását eddig négy ízben kísérelték meg. Az első száz évvel ezelőtt, Werbőczynek háromszázéves halálzási évfordulója alkalmából, jelent meg, ifj. Palugyay Imre összeállításában (*Werbőczy István rövid életrajza*. Buda, 1842, 13—17. l.). Palugyay jegyzetben 48 kiadást sorol föl, háromszáz évre visszatekintve; köztük Szegedi János *Cyrociumának* öt kiadását, a Hármaskönyv hat verses kivonatát, egy kéziratot stb. Nem ismeri azonban Palugyay a Hármaskönyvnek 1571-i kolozsvári He 11 a i-féle magyar kiadását, úgyszintén az 1632., 1637., 1[^]39-' 1805., 1815. stb. évi kiadásokat. Ebből az igen vegyes természetű könyvészeti összeállításból, amely nem is írja le pontosan a könyvcímeket, csak igen halvány képet lehet alkotni a Hármaskönyv bibliográfiájáról.

A Hármaskönyv könyvészetének újabb összeállítását találjuk Kolosvári Sándor és Óvári Kelemen Hármaskönyvkiadványában, amely 1894-ben a Magyar Tudományos Akadémia gondozásában, majd 1897-ben úgyszólván változatlanul a Magyar Törvénytár millenniumi emlékkiadásában jelent meg.³⁾ Így ez a könyvészeti összeállítás bizonyos tekintetben hivatalos, vagy legalább is félhivatalos jellegű. A *Corpus Jurisnak* ugyanis csak a szövege közhitelességű a szokásjogi gyakorlat folytán, ellenben a magyarázatainak és tudományos bevezetéseinek nincs ilyen jellege. Mégis sajnálatos, hogy ebben az összeállításban is több hiányt és tévedést tapasztalhatunk. Itt már a szerzők különrekesztették azokat a műveket, amelyek nem a Hármaskönyv szövegkiadásai. Az egyik jegyzetben (az 1897-i törvénytári

³⁾ V. ö. alább a könyvészeti felsorolásban 47. és 49. sz. a. — Az utóbbinak latin nyelvű címlappal ellátott lenyomása a lipcsei 1902-i kiadás, úgyhogy ezt a bibliográfia szempontjából nem is számítottuk külön kiadásnak. (V. ö. 50. sz. a.)

kiadást idézzük, XII. 1.) külön sorolják fel a Hármaskönyv feldolgozásait, magyarázatait, verses kiadásait stb. Ezekhez életrajzi és általában Werbőczyre vonatkozó cikkek és tanulmányok is járulnak. Külön történik azután (a XXXIII. lapon) a Hármaskönyv 42 kiadásának felsorolása, de csak megközelítő címléírásokkal, nélkülözve a tudományos bibliográfia pontosságát és megbízhatóságát. Hogy csak két legkirívóbb hibára mutassunk rá, a Hármaskönyv második kiadását 1532-re és Kolozsvárra teszik. Bár 1711-ig Kolozsvárt jelent meg a hazai nyomdák közül a legtöbb magyar könyv, 1532-ben annál kevésbé jelenhetett meg ott a *'Cri-partitum* második kiadása, mert Kolozsvárt az első nyomdát az idősebb Heltai Gáspár csak 1550-ben állította föl.¹⁾ Ugyanilyen hiba ebben a könyvészetben, hogy 1589-re fölveszi Laskai János fordítását, amely soha meg nem jelent, sőt kézírata sem került elő. Mindössze a Hármaskönyv 161 i-i debreceni latin-magyar kiadásának latin ajánlásához fűzött magyar jegyzetből tűnik ki, hogy Laskai János gyulafehérvári káptalani ügyész (*furium inspector*) fordította le magyarra.⁵⁾ (V. Ö. 11. sz. a.) Ugyaninnen vették Kolozsvári és Óvári, hogy 1609 és 1613 közt Kolozsvárt Imrefi János és Gellény Imre költségén jelent meg egy magyar kiadás. Ehhez csak annyit, hogy 1609-ből nem is ismeretes kolozsvári nyomású könyv, az 1610—1613-i kiadások között pedig nem fordul elő a Hármaskönyv.⁶⁾ Nyilvánvaló, hogy az összeállítók az 161 i-i debreceni kiadás előszavából vették ezeket az adatokat. Hogy mennyire ment buzgalmuk, arra jellemző, hogy még azt is *hozzáírták* ehhez, sőt még az 1532-i nemlétező kolozsvári kiadáshoz is, hogy fölióalakban jelentek meg. Hogy -erre az 1532-i kiadásra vonatkozólag honnan merítettek adatot,

4) V. ö. Ferenczi Zoltán, **A kolozsvári nyomdászat története.** Kolozsvár, 1896, 8. l. — A tévedést Fraknói is átveszi Werbőczy-életrajzában 340—341. l.

5) Frank Ignác (**A' közigazság törvénye Magyarhonban.** Buda, 1845—4A I r., 70. l., ahol ad egy kis összeállítást a Hk. kiadásairól) szintén felemlíti Laskai fordítását azzal, hogy gróf Batthyány Ignác (1741—1798) erdélyi püspök bizonyosága szerint Erdélyben korábban is használták. Bizonyára egyike volt a forgalomban volt kézíratos magyar fordításoknak. A d a m é s ú j g ö r ö g H á r m a s k ö n y v - f o r d í t á s a i s e b b ö l a m a g y a r s z ö v e g b ől t ö r t é n t. V. ö. V é c s e y T a m á s: **Werbőczy görögül.** Századok XXVIII. évf., 1894, 486. l.

6) V. ö. Ferenczi, i. m. 32. l.

megállapítani nem sikerült. Felsorolnak még azután öt olyan Hármaskönyv-kiadását, amely fólióalakban a *Corpus Jurisban* jelent meg. Ezek: az 1637-i és 1660-i bécsi, 1690-i, 1746-t és 177 i-i nagyszombati kiadások. A magyar *Corpus Jurisnak* azonban ilyen kiadásai nincsenek, következésképpen a Hármaskönyv sem jelenhetett meg bennük. Mindezek a kritikátlanul felvett adatok csak azt igazolják, hogy a bibliográfusnak voltaképpen *nem* szabad olyan adatokat közölnie, amelyeket nem látott. Ha pedig kényszerítve van erre, legalább a hivatkozott forrást kell feltüntetni, amelyből az adatot merítette.

Magasan az eddigi könyvészeti összeállítások fölébe emelkedik Csiky Kálmán Hármaskönyv-bibliográfiája, amelyet a *Vripartitum* 1894-i latin-magyar kiadásának bevezetéseként, „A Hármaskönyv története“ című fejezetben jelentetett meg (XXV—XXX. 1.). Jelentéktelen változtatásokkal 1899-ben is kiadta Csiky Kálmán, *Werbőczy István és Hártnaskönyve* című tanulmányában. (Olcsó Könyvtár 1106. sz., 44—63. 1.) Csiky már kellő kritikával csoportosítja a Hármaskönyv-kiadásokat. Először a csupán latin szövegűeket közli, aztán a magyar és más nyelvű fordításokat, utána e 35 kiadáson kívül a *Corpus Juris Hungarici-val* kapcsolatos 8 kiadást és végül azt a 6 munkát, amely mintegy 15—20 kiadásban foglalkozik a Hármaskönyv tartalmának fejtegetésével és magyarázatával. Csiky már elhagyja a Kolos vári és Óvári-féle nemlétező kiadásokat, de viszont felveszi a görög fordítást is, amely pedig — mint maga is mondja — nem jelent meg nyomtatásban. Így a mi 51 kiadásunkkal szemben 42 a tőle közöltek száma, ami a mellett szól, hogy — eltekintve az azóta megjelent két kiadástól — hétről nem vett tudomást. Igyekeznek az egyes nevezetesebb kiadásokhoz könyvészeti magyarázatokat is adni, olykor azonban igen soványan. Címközlései pedig nagyon is nélkülözik a tudományos bibliográfia pontosságát és szabatosságát. A címek javarészét lerövidítve adja. Elírásokat is találunk nála. így pl. a horvát fordítás megjelenési évét 1574 helyett 1573-ra teszi, helyét Nedelic helyett Nedelisure, a *Corpus Juris* 1779-i kiadását 1771—1779. évinek jelzi stb.

A *Tripartitum* könyvészetet legutoljára Kadlec Károly prágai jogtörténész-professzor adta ki 1902-ben, Prágában, a következő munkájában: *Verb'oczycovo 'Cripartitum a soukromé právo uberské i charvatské slechty v nem obsazené*. [Werbőczy

Tripartituma és a magyar és horvát nemességre vonatkozó magánjog.] (Rozpravy Ceské Akademie Cisare Frantiska Josefa frida I, rocnik X, cislo 3. [A Ferenc József Császárról nevezett Cseh Akadémia Dolgozatai I. osztály, X. évfolyam, 3. szám.] Praha 1902, 91—108. 1.) Általában Csiky-t és módszerét követi. Javításokat is végez Csiky közlésein. Vele szemben új adata a *Corpus Juris* 1902-i lipcsei kiadása.

Mindeneket összevéve a Hármaskönyv bibliográfiájának voltaképpen három eddigi feldolgozását ismerjük: a Palugyay-, a Kolos vári—Óvári- és a Csiky-félt. A többi kiadás kizárólag ezeken alapul.

A mi alább közölt Hármaskönyv-bibliográfiánk arra törekszik, hogy lehetőleg betűhív leírást adjon a 'ürí'partitwn eddigi kiadásairól. E tekintetben Gulyás Pál most megjelent kézikönyvének utasításait vettük alapul.⁷⁾ Mégis el kellett néhány kérdésben térnünk az ő utasításaitól. Ezeket az eltéréseket a dolog természete, hogy úgy mondjuk, könyvészetünk egyénisége követelte meg. Így a Hármaskönyv kiadásainak leírásában egyöntetűen jórészt azt a módszert kívántuk megvalósítani, amelyet Gulyás a régi magyar könyvek és egyéb könyvészeti ritkaságok leírására ajánl. Mivel a Hármaskönyv-kiadások közül csak 16 esik innen a XVI—XVIII. századon, az egyöntetűség kedvéért ezekre is alkalmaztuk a régi magyar könyvek leírására ajánlott módszert. Gulyás javallatait mindössze a következőkben mellőztük. Nem jeleztük kettős vonalából álló sorválasztókkal a címszövegek eredeti sorbeosztását. Vérbeli bibliográfus szempontjából ez mulasztás ugyan, de úgy érezzük, hogy egy jogi könyvészet ezzel túlaprólékoszá vált volna. E mellett a nyomda is alig tudott volna e technikai követelménynek eleget tenni. Ez akadályozott meg bennünket az 1. és 10. számok fraktúrával való közlésében, valamint a címlapokon, bár csak elvétve, előforduló latin összevonások jelzésében is. Az utóbbiakat feloldottuk s a feloldásokat, valamint a helyreigazításokat (kerek) zárójelek közé helyeztük, míg a kiegészítéseket [szögletes] zárójelek közé tettük. Annyira nem mentünk el a címlapok fotográfia-hűségű közlésében, hogy a kurzív szavakat „olasz” betűkkel (*italica*) szedettük volna. Ellenben a címlapokon előforduló nagybetűket mi is mindenütt verzálissal sze-

⁷⁾ A bibliográfia kézikönyve. I. k. Budapest, 1941, 134—135- 1-

dettük. Ez ugyan a XIX. századtól kezdve megjelent művekre nézve már nem előírásos, de ennyi engedményt tettünk az egyöntetűségnek.

Külön kikezdésben apróbb betűs szedéssel jeleztük a limináriákat: az előszót, a királyi megerősítést, a királyhoz intézett ajánlást, amelyek megelőzik a Hármaskönyv szövegét. Végül pedig a királyhoz intézett ajánlás befejezésére, a királyi kiváltságlevél befejező részére és az üdvözlő versekre vonatkozó bibliográfiai adatokat közöltük. Mindezek a járulékok a Hármaskönyv különböző kiadásaiban a legkülönbözőbb módon szerepelnek. Sokszor felforgatták, többször nem is közölték őket, vagy csak válogatás szerint közöltek belőlük. A Hármaskönyv tartalmának nemismeréséből származott, hogy a limináriák leírásában a bibliográfusok külön vették a *Prologust*^ mintha az valami előszó lenne, amely nem tartozik szorosan a műhöz. (Így pl. Szabó Károly is.) Tudjuk azonban, hogy Werbőczy a Hármaskönyv bevezető részét nevezte *Prologusnak*^ Ez pedig nemhogy nem tartozik a Hármaskönyvhöz, hanem azt is lehetne mondani, hogy ez az igazi Werbőczy. Míg ugyanis a három utána következő részben tételes jogot ad a Hármaskönyv szerzője, addig a *Prologus* annál is inkább mage-Werbőczy, mert benne világnézetet rajzol a szerző, behelyezi a magyar jogot az egyetemes világképbe és előadja jogelméleti tanításait. Hogy e tekintetben a kiadók is mennyire csak a technikai külsőségek vezették, az abból is kitűnik, hogy a 16 címet magában foglaló bevezetést (C s i k y kiadásában 59 lap) rendszerint nem is paginázták, hanem számozatlan lapokra nyomták. Sok igazság rejlik tehát abban a nézetben, hogy igazi bibliográfiát csakis a mű tartalmának ismerete mellett lehet készíteni.

Technikai okokból, hogy leegyszerűsítsük a limináriák magyarázatát, könyvészetünk előtt közöltük a Hármaskönyv bibliográfiájában alkalmazott rövidítések jegyzékét. Ezek során ki kellett térnünk a *Tripartitumhoz* készített különböző indexekre: is, amelyek részben cím-, részben név- és tárgymutatók. Ezeket a mű használhatósága okából szerkesztették, köztük olyan kiválóságok, mint Telegdi, Sámbohy, Kitionich vagy Szegegyi. Amikor azután a Hármaskönyvet 1628-tól kezdve bevették a *Corpus Juris Hungarici* kereteibe, sőt annak élére állították, később ezeket az indexeket kibővítették és kombinál-

ták a *Corpus Juris* törvényanyagával. Ugyancsak a rövidítések magyarázatában emlékeztünk meg a különféle regulákról, amelyek 1581 óta szerepeltek a Hármaskönyv toldalékeként. 1696 óta ezeket a jogi regulákat a *Corpus Juris* toldalékai közé helyezték.

A Hármaskönyv egyébként azért nem jelent meg mindjárt az első, Mossóczy—Telegdi-féle 1584-i nagyszombati törvénygyűjteményben, mert Sámbooky a *Tripartitumot* Bécsben 1581-ben tíz évi privilégiummal adta ki. E bécsi latin kiadás után másfél századon át csaknem kizárólag latin-magyar szövegű Hármaskönyv-kiadványok kerültek forgalomba. Mivel 1628-tól kezdve a Hármaskönyv a *Corpus Juris Hungaria* alkatrészeként jelent meg, nem merült fel többé az önálló kiadás szüksége. 1740-től kezdve jelenik meg újból a Hármaskönyv önállóan a *Werbőczius Illustratus-nak* nevezett magyarázatos formában. E tankönyv rendeltetésű és egyszerű kiadásokban már a címeknek bekezdésekre és szakaszokra (§§) való beosztásával találkozunk. Ezt a beosztást mind a *Corpus Jurisra*, mind a Hármaskönyvre az 1715:XXIV. tc. alapján kiküldött törvényelőkészítő bizottság (*Commissio Systematica*) munkálatai alapján Szegedi János alkalmazta.

A magyar fordítások közül első a Weres Balázsé 1565-ből. (V. ö. 4. sz. a.) Ez már csak azért is figyelemreméltó, mert vele kezdődik a magyar jogi műnyelv és stílus. A Hármaskönyvet azonban eléggé megcsonkítva adja. A *Prológust* és a mellékrészeket elhagyja, a szöveget pedig csak kivonatos fordításban közli. Ugyanez a hibája az idősb Heltai Gáspár-féle 1571-i kolozsvári kiadásnak is. (V. ö. 5. sz. a.) Az első teljes szövegű és a két előbbinél sokkal tökéletesebb fordítást az 161 i-i debreceni latin-magyar kiadás tartalmazza. (V. ö. 11. sz. a.) Benne megtaláljuk a Hármaskönyv teljes fordítását a zsidók esküjének (III, 36) kivételével, amely a későbbi kiadásokban is egészen a XVIII. század végéig latin szövegben marad, holott a Weres- és Heltai-féle két első magyar kiadás ezt is magyarul tartalmazta. Ugyancsak kizárólag latinul szerepel ebben az ion-i kiadásban Werbőczy előszava és II. Ulászló megerősítő levele. A királyhoz intézett ajánlás pedig egészen hiányzik. Ennek az első teljes magyar fordításnak az érdeme mindenesetre az ifjabb Heltaié, aki a Werbőczy előszavához fűzött megjegyzésben előadja, hogy a Weres Balázs- és idősebb Hel-

t a i-féle fordításon kívül a Laskai Jánosét használta. Hogy mennyiben, megállapítani nem sikerült, mert Laskai fordításának kézírata ismeretlen.

Ez az ifjabb Heltaitól gondozott magyar fordítás aztán a XVII. és XVIII. századbeli Hármaskönyv-kiadásokban úgyszólván változatlanul megmarad. Mindössze a helyesírás tekintetében megy keresztül lényegtelen változásokon. Ezt a fordítást „igazította meg“ 1698-ban Kolozsvárt Misztótfalusi Kis Miklós, aki nemcsak európai hírű nyomdász és betűöntő, hanem kiváló tudós is volt. Ennek ellenére azonban az ő magyar szövege sem igen tér el az 161 i-i magyar fordításétól. (V. ö. 19. sz. a.)

Weres Balázs és ifjabb Heltai Gáspár magyar Hármaskönyv-fordításán kívül a harmadik önálló magyar fordítás nagybányai Perger Jánostól ered 1830-ból. (V.ö. 42. sz. a.) A negyedik önálló magyar fordítás a Magyar Tudományos Akadémia gondozásában jelent meg 1844-ben (második kiadásban 1864-ben). (V. ö. 43. és 45. sz. a.) Ezt követte ötödik önálló magyar fordításként a Gegus Dánielé 1866-ban a *Corpus Juris Hungarici* kevéssé sikerült magyar fordításában. Sokkal jobb az a hatodik önálló magyar fordítás, amelyet a Magyar Tudományos Akadémia harmadik kiadásában 1894-ben megjelent Hármaskönyvben Kolosvári Sándor és Óvári Kelemen, a kolozsvári egyetemi professzorai végeztek. Még modernebb nyelvezetű az a magyar fordítás, amely Csiky Kálmán műegyetemi jogtanártól még ugyanabban az évben jelent meg. Ennek az is kiváló érdeme, hogy a régi hagyományokhoz híven kétnyelvű kiadást rendezett és visszaállította az *editio princeps* alapján a Hármaskönyv eredeti latin szövegét és a mellékreszek beosztását. (V. ö. 48. sz. a.)

Ma tehát hét magyar fordításban olvasható a Hármaskönyv, de e fordítások mind elavultaknak tekinthetők. Nem lenne fölösleges munka a Hármaskönyvnek új szövegkritikai kiadása modern magyar fordítással és érvényben lévő jogunkra utaló jegyzetekkel.

A Hármaskönyv nagy elterjedtségét igazolja, hogy mindjárt megjelenésének századában két idegen nyelvre lefordították és kiadták. 1574-ben jelent meg Pergossich Iván varasdi jegyzőtől a horvát fordítás, még hozzá többféle nyomtatban, amelyek horvát nyelvjárási variánsokat tartalmaznak. Főérdekes-

sége, hogy a fordító nem az eredeti latinból, hanem Weres Balázs magyar szövegéből ültette át horvatra. A nyelvészeket még ma is foglalkoztatja a magyar jogi műnyelvnek hatása a horvatra. (V. ö. 8. sz. a.) A P e r g o s s i ch-féle fordítás iránt való nagy érdeklődést az is mutatja, hogy Kadlec Károly, a prágai cseh egyetem jogtörténelem-professzora, aki magyarul is tudott és beható tanulmányokat végzett Werbőczyre vonatkozólag, a horvát fordítást 1909-ben a Szerb Királyi Akadémia kiadásában Belgrádban újból közzétette. (V. ö. 51. sz. a.) E szerint tehát a Hármaskönyv legutolsó kiadása külföldön jelent meg. Hogy a horvátokat ma is mennyire érdekli Werbőczy, kitűnik abból, hogy a zágrábi egyetemen kötelező tárgyként adják elő a Hármaskönyv magánjogát, és Lanovics professzor 1929-ben testes kommentárt adott ki a *Xlri-partitumh.o'z*.

1599-ben jelent meg Bécsben a Hármaskönyv német fordítása Wagner Ágoston „jogtudományi doktorjelölt“-től, aki Pozsony szabad királyi város ügyeinek igazgatója volt. Ebben a minőségben művét Pozsony város tanácsának ajánlotta. (V. ö. 10. sz. a.)

Végül megemlíthetjük még, hogy a Hármaskönyvet 1760-ban Nagyszebenben újjöröggre fordította Adamés János, az Erdélyben kereskedő görögök számára. Műve nyomtatásban nem jelent meg. A kéziratot az Athosz-hegy egyik görög kolostorában őrzik.⁸⁾ A fordítás itt sem a latin eredetiből, hanem a Laska i-féle magyar szövegből történt.

Még csak annyit a Hármaskönyv bibliográfiájához, hogy a *'Cripartilum* régi kiadásai négy kivételével mind megvannak a kolozsvári Egyetemi Könyvtárban és az Erdélyi Nemzeti Múzeum könyvtárában. A négy hiányzó: az 1545-i, 1572-i és 1628-i bécsi kiadások, valamint az 1574-i nedelici horvát fordítás. A bibliográfiai leírásokat —jórészt Szabó Károly nyomán — dr. Mokcsay Júlia, a kolozsvári Egyetemi Könyvtár tisztviselője végezte. Nagy szaktudással és ügyszeretettel teljesített munkájáért e helyen is hálás köszönet illeti.

⁸⁾ V. ö. fentebb 56—57. l. — A fordítás évétől ott feltüntetett 1790 sajtóhiba 1760 helyett.

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE A HÁRMASKÖNYV BIBLIOGRÁFIÁJÁBAN*

Approbatio = II. Ulászló megerősítő kiváltságlevele Budáról, 1514. november 19-éről. Az első kiadásban a királyi privilégiumnak ez az első-része (amely megfelel újabb törvényeinkben is a királyi bevezetésnek), minden címfelirat nélkül következik a szerző előszava (**Lectoribus salutem**). után. A későbbi kiadásokban pedig Werbőczynek a királyhoz intézett ajánlása (**Praefatio auctoris**) után következik.

Carmina = **Hieronymi Balbi, Benedicti Bekenij ad dominum suum Epigramma, Eiusdem in Ardelionem et Zolium Epigramma**. Az első kiadásban a mű végén három, disztichonban írt latin vers olvasható. Az első-carmen szerzője Balbi Jeromos, a velencei születésű humanista, aki 1501-ben Budára költözvén, királyi titkár, majd pozsonyi prépost lett. Werbőczynek követője volt Wormsban. Költeményében magasztalja Werbőczyt és magyarázza, hogy mit jelent műve a „ferox“ Pannónia addigi jogbizonytalansága után és mint fogja szelídíteni a véres Mars híveinek szittya erkölcsseit, úgyhogy Licurgus és Solon dicsőségét vallhatja majd magáénak. A másik két kisebb epigramma szerzője Bekényi Benedek, Werbőczy pártfogoltja (familiárisa), akit a bécsi egyetemen tanítottnak ismerte. A mikófalusi Bekényiek régi. hevesi családjából származott. Több külföldi humanistával is kapcsolatot tartott fenn. A Hk.-hoz írt epigrammát egyikében magasztalja Werbőczyt, a másikban pedig előre is megleckézteti a várható ócsárlókat (Ardeliót és Zoilust), akik Werbőczy művét meg mernék irigységből támadni.*)

CJH = **Corpus Juris Hungarici** — Magyar Törvénytar.

*) Balbi költeményét közli **Stephanus Hegedüs, Analecta nova ad historiám renescentium in Hungária litterarum spectantia**. Budapesti, 1903, 15—16. l. — A költemény egy részletének fordítása tőle (közli **Fraknói** 127. l.):

Fölkutatá a dicső ősök hagyományait István
S szerze művet, bölcsen töltve be régi reményt.
Megtanítá, hogy a szittya szokás mily drága örökség,
Meg, hogy nem becsesebb nála a római jog.

Hegedüs közli **Bekényi** két epigrammáját is. (38. l.) Ellenben tévesen tulajdonítja a 38—40. lapon lenyomatott **Bekényi-féle Werbőczy-hez** intézett levelet és epigrammát a Hk. első kiadásának elején közöltnek. Ezek nem a **Tripartitumban**, hanem **Janus Pannonius** tíz elégiájának kiadásában jelentek meg, amelyet Werbőczy adatott ki Bécsben 1514-ben. — V. ö. fentebb 47. l.

Conciusio — a királyhoz intézett ajánlás (**Praefatio authoris**) befejezése. Magát a Hk.-et tehát Werbőczynek II. Ulászlóhoz intézett ajánlása fogja közre. Az első kiadásban minden cím nélkül következik ez a Hk. szövege után. A későbbi kiadásokban **Operis Conciusio** címet adtak neki.

Enchiridion = vezérszavas tárgymutató, betűrendbe szedett jogtételek, utalással a törvényre, melyben megtalálhatók. **S á m b o k y** (**S a m b u c u s**) **J á n o s** vette föl először a Hk. 1581-i bécsi kiadásának toldalékai közé a következő címmel: **Index, seu enchiridion omnium decretorum, et constitutionum regni Hungariae, ad annum 1579. usque, per causarum locos distinctum, memóriáé usibusque fori maximé utile.** — Mint az **Enchiridion** elé függesztett megjegyzésben **S á m b o k y** elmondja, e mutatónak szerzője **Telegdi Miklós** pécsi püspök, a mű egy példányát pedig **S á m b o k y** nak **M o s s ó c z y Z a k a r i á s** nyitrai püspök adta át.

F r a k n ó i = **F r a k n ó i V i l m o s**, **Werbőczy István életrajza.** Magyar Történeti Életrajzok XV. Budapest, 1899.

G u l y á s, Könyvnyomtatás = **G u l y á s P á l**, A könyvnyomtatás Magyarországon a XV. és XVI. században. Budapest, 1931.

Hk. = Hármaskönyv.

Index rerum et verborum = betűrendes tárgymutató, amelyet **Sám-boky** állított össze és vett föl először a Hk. 1572-i bécsi kiadásának toldalékába a következő címmel: **Index rerum et verborum novus.** Ehhez a kétnyelvű kiadásoknál, ha a mutató is két nyelven jelent meg, hozzátették a **novus** helyett: **latino-hungaricus.**

Index titulorum = a Hk. címeinek betűrendes mutatója, amely már a bécsi 1545-i második kiadásban megjelent (**Index in Tripartitum opus Juris consuetudinarij incltyi Regni Hungariae**). Ehhez a később bővített és kiegészített mutatóhoz, bilingvis kiadásoknál, ha a mutató is két nyelven jelent meg, hozzátették: **latino-hungaricus.**

Kolos vári—Óvári = A Hk. 1897-i millenniumi emlékkiadása a CJH-ban, amelyet **K o l o s v á r i S á n d o r** és **Ó v á r i K e l e m e n** rendezett sajtó alá, fordított magyarra és látott el bevezetéssel és utalásokkal.

Lectoribus salutem = **Magister Stephanus de Werbewcz, personalis praesentiae regiae Majestatis locumtenens lectoribus salutem.** [Werbőczy István mester, a királyi felség személyes jelenlétének helytartója, üdvözlöt mond az olvasónak.] — Ez az előszó nyitja meg minden címfelirat nélkül a Hk. első kiadását. A későbbi kiadásokban a mű végére helyezték és többször ilyen címfelirattal is ellátták: **Werbőczyus ad lectorem.**

P á r n i c z k y—B á t y k a — **P á r n i c z k y M i h á l y** és **B á t y k a J á n o s**, **A magyar Corpus Juris. (Az első kiadások forrásai.)** Az Illés Szeminárium Kiadványai 4. sz. Budapest, 1936.

Praefatio authoris = Werbőczy ajánlása II. Ulászló királyhoz. Az első kiadásban ez a címfelirat hiányzik. Az ajánlás nyomban a megszólítással kezdődik. A Hk. későbbi kiadásaiban **Praefatio authoris** (vagy **auctoris**) címmel látták el. Maga Werbőczy is praefatio-nak nevezi a Bevezetés 6. címének 5. §-ában.

Regis consensus = a királyi megerősítő kiváltságlevél bezáró része. Megfelel törvényeinkben a szentesítési záradéknak.

Regulae juris = S á m b o k y a Hk. 1581. évi ötödik bécsi kiadásához **De diversis regulis juris antiqui** címmel külön címlappal ellátott toldalékot csatolt, amely a Digesták 50. könyvének 17. címében foglalt római jogi szabályokat tartalmazott. Ettől kezdve benntaradtak minden Hk.-kiadásban, ellenben Szentiványi Márton 1696-ban a CJH végére helyezte azokat és kibővítette a **Regulae juris canonici-val**. Szegedi János pedig a CJH 1751-i kiadásába új anyagként vette föl a **Reguláé juris patrii-t**, amelyeket részben a Hk.-ből merített, úgyhogy így foglalta össze a regulákat: **De universis regulis juris antiqui, Hungarici et canonici**.

Szabó Károly = Szabó Károly és Hellebrant Árpád, **Régi magyar könyvtár**. Budapest, 1879—1898. 3 fc.

Vármegyék = azoknak a magyarországi és erdélyi vármegyéknek a jegyzéke, amelyek a Hk. bevezetésében (**Prológus**) előfordulnak.

Vécsey = Vécsey Tamás, **Adalék a magyar Corpus Juris történetéhez**. Ünnepi előadás a budapesti kir. magy. tud.-egyetem újjáalakításának CXXII. évfordulóján Budapesten, 1902 május 13-án. Budapest, 1902.

I.

Werbőczy Hármaskönyvének kiadásai időrendben

1. BÉCS, 1517

Tripartitum opus iuris consuetudinarij inclyti regni Hungarie: per magistrum Stephanum de Werbewcz personalis presentie regie maiestatis locum tenentem: acuratissime editum.

2-r. [130] lev. — Elöl: címlap, lectoribus salutem, approbatio és praefatio authoris. — Végül: conclusio, regis consensus, carmina és errata.

Kolofon: Impressum Viennae Austriae, per Ioannem Singrenium. Anna domini. M.D.XVII. Octauo die Maii.

Első kiadás, melyet Singrenius, mint az Erratákban megjegyzi, 40 nap alatt nyomtatott ki. Singriener¹⁾ (Singrenius vagy Syngrenius) János (f. 1545) volt Bécs egyik leghíresebb nyomdása, aki 1510-től Vietor nyomdással együtt dolgozott, 1514-ben pedig önálló nyomdát rendezett be. (V. ö. Anton Mayer, **Wiens Buchdrucker-geschichte**. Wien 1883—86, I. k., 37—41. l.) A Hk. címlapja minden dísz nélkül kizárólag a fent adott címet tartalmazza. Hasonmását közli Fraknói 56. l. — A könyv címe, valamint a részek és címek feliratai gót betűvel (fraktúrával) készültek, míg maga a szöveg nagy antikva betűvel. Az előszó első lapjának és a címlapnak hasonmását közli Gulyás, **Könyvnyomtatás** XII. mell. és 37—38. l.

2. BÉCS, 1545

TRIPARTITVM OPVS IYRIS CONSVETVDINARII INClyti Regni Hungariae. PER SPECTABILEM ET MAGNIFICVM Dominum STEPHANVM de Werbewtz, Personalis praesentiae Regiae Maiestatis olim Locum tenentem, accuratissime aeditum. Accessit INDEX Titulorum per quam diligentissimus. SVMMA cum diligentia castigatum, ac nouissime impressum,

*) Fraknói nál (125. l.) és Illésnél (**Bevezetés** 203. l.) tévesen Singreiner.

VIENNAE Pannóniáé, per IOANNEM Syngrenium Typographum. Anno reparatae Salutis. M.D. XLV. Cum Gratia & Privilegio.

2-r. [12] CVIII lev. — Elöl: címlap, Syngrenius nyomdász ajánlása Wárdai Pál esztergomi érseknek és Magyarország tanácsosainak, lectoribus salutem, approbatio, praefatio auctoris és index titulorum. — Végül: conclusio, regis consensus és Carmina.

A magyar címerrel díszített címlap hasonmását közli Fraknói 59. 1. — A variáns-kiadáson a magyar címer hiányzik. (V. ö. Magyar Nemzeti Múzeum „App H 301“ j. a.) — Ezt a 2. kiadást Syngrenius már négy évre Werbőczy halála után bocsátotta ki.

Ehhez a 2. kiadáshoz már **Index titulorum** címmel 12 számozatlan levélben járul hozzá a Hk. címeinek egy betűrendes mutatója.

3. BÉCS, 1561

TRIPARTITVM OPVS. IVRIS CONSVETVDinarij inclyti Regni Hungariae. PER SPECTABILEM ET Magnificum Dominum STEPHANVM de Werbewetz, Personalis praesentiae Regiae Maiestatis olim Locum tenentem, accuratissime aeditum. Accessit INDEX Titulorum per quam diligentissimus. Iam denuo a mendis, quibus vndiq(ue) prior aeditio scatebat, summa qua potuit fieri diligentia erutum, & nouissime, longe(ue) exquisitori ratione quam antehac impressum Viennae Pannoniæ superioris, per IOANNEM Syngrenium Typographum. Anno reparatae Salutis. M.D.LXI. Cum Gratia & Priuilegio Romanae Caesareae Maiestatis.

2-r. [14] CXIII [1] lev. — Elöl: címlap, ifj. Syngrenius János nyomdász ajánlása gróf Nádasdy Tamás nádorhoz, lectoribus salutem, approbatio, praefatio auctoris és index titulorum. — Végül: conclusio, regis consensus, carmina és Syngrenius címere. — Az index titulum-on kívül itt sincs más toldalék.

A magyar címerrel ékesített díszes, fametszetű címlap hasonmását közli Fraknói 60. 1. és Gulyás, Könyvnyomtatás XIII. mell. 2.

4. DEBRECEN, 1565

MAGYAR DECRETVM, KYT WERES BALAS A DEÁKBÓL tudni illyk, a W E R B E W C Z Y I S T W A N Decretomabol, melyet tripartitomnak neweznek, Magyarra fordítót. VADNAK TOVÁBBÁ EZ DEcretomnak előtte egy néhány iroth articulusok, kyket azon VERES BALAS a régi

Királyok Decretomiból törvényhez való íeles dolgokat, ky szedegeteth. ESAI. LVI. Haec dicit Dominus: Custodite iudicium, & facite iustitiam, quia iuxta est salus mea, vt veniat, et iusticia mea vt reueletur. Beatus vir qui facit hoc, & filius hominis qui apprehendet istud. DEBRECENBE nyomtattott Raphael hoffhalter által. M.D.LXV.

2-r. [175] lev. — Elöl: címlap, II. János király címere, ajánlás II. János királyhoz, Némethy Ferenc címere, azután „Az Oluasonak“ címmel hibaigazítások. — Következik: „Magyar Orzagnak Decretomanak Sommaia kyth minden kyraly Decretomabol, tewrwenhez walo Ieles dolgoth reuyden ky szedegeteth Weres Balas Byhar warmegyének Iro deakya ees Warady few Byro.“ (A fordító ajánlása az olvasóhoz.) — Ezután jön a Hk. ikivonatos fordítása ily külön címlappal: „KÖVETHKEZNEK NEMYNEMEW TEWRWENYEKHEZ WALO IELES DOLGOK, KYKETH REWWYDEDÉN, WERBEWCZY ISTHWAN Decretomabol, thudny ilyk mynd az Trypartitombol, Magyar nyelwen, Magyar iras tudónak ky irtanak 1563. DEBRECENBE Nyomtattotth Raphael Hoffhalter által, M.D.LXV.“ — Végül: mutató tábla (index titulum).

Kolofon: [Az utolsó, különben egészen üres levél előlapján] DEBRECENBE NYOMTATTOTT RAPHAEL HOFFHALTER ÁLTAL.

Az ajánlás kelte: „D. 10 Kai. Septemb. Felsőgednek. Alázatos szegin Hyu szolgaya W. M. I.“ — Érdekesek az ajánlás ezen sorai: „az felséged iambor hywe... az Nagyságos Nemety Ferencz, ez mwncat inditá, szerzeteteté, es gongyawal, kewlchegewel segyté, ky ezen dolognak indítása koron, az felséged hywsege melletth halalt szenwede, az ew wranak Seredi Ianosnak hazában, Thokay waraban, az Nemetek által pwska lewwys myat. Boyt elewhonak 10. napyan, Anno a natiuitate Christi Iesv, M.D. LXV.“

Az Erdélyi Nemzeti Múzeum kolozsvári könyvtárában lévő példány ajánlásának itt közölt szövegrésze némi eltérést mutat a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában található példányétól, úgyhogy variáns-kiadások készültek.

A fordításból hiányzanak a prologus (bevezetés) és a mellékrészek teljesen. E mellett az egész fordítás kivonatos.

A díszes fametszetű címlapot hasonmásban közli Fraknói 61. 1. és Gulyás, **Könyvnyomtatás** XXXVIII. mell. Utóbbi ugyanott közli Hoffhalter nyomdász ajánlása első lapjának, továbbá a Hk. egyik lapjának és a nyomdász: címerének hasonmását (XXXIX. mell.). A Hk. e kiadásának leírása ugyanott 133–134. l. — Hoffhalter Raphael előkelő lengyel nemes családból származott. Eredeti neve Skrzetusky. Bécsben híres nyomdász volt. de protestáns érzelmei miatt onnan el kellett menekülnie, így került Debrecenbe.

Ladislauš Vajda de Sósmező (**Synopsis historiae juris Transilvanici**. Claudiopoli, 1830, 44. l.) mind az évszámában, mind a helyben tévedve azt írja, hogy Weres Balázs fordítása 1560-ban Lőcsén jelent meg.

5. KOLOZSVÁR, 1571

DECRETVM. Az az, MAGYAR ÉS ERDÉLY Országnac Törvény Könyue. HELTAI GÁSPÁRTÓL wyonnan meg nyomtattat. COLOSVAROT. 1571.

4-r. [4] [174] (helyesen 166) [10] lev. — Elöl: címlap, előszó, a lectoribus salutem kivonata és vármegyék. — Végül: mutató tábla (index titulumum).

Kolofon: Colosuaret nyomtatot HELTAI GÁSPÁR ÁLTAL. M.D.LXXI.

A címlapon olvasható újonnan nyomtatás a Weres Balázs Debrecenben 1565-ben kiadott fordítására vonatkozik, melyet Heltai Gáspár, mint a címlap hátlapján az olvasóhoz intézett előbeszédében mondja, sok jámbor kérésére némileg kijavított és újra kiadott. „Im valamenyére meg tisztítottam, és meg iobbítottam: de nem szinte annyira, mint én akartam auajgy kéuantam volna. Mert műuel hogy egyéb . fele soc dolgokban, az ió Istennec akarattyabol vagyoc foglalatos, Nem lón üdöm hoza, hogy az. egész Könyuet wyonnan a Deákból meg tolmaczolhattam volna Magyar nyelvre: De hogy az iambor Oluasso meg ne akadijon az oluassasban, el hántam a nehéz Orthographiat, auagy írásnac módiat, és a szockottra hosztam &c.“

Sándor István (**Magyar Könyvesház**. Győr, 1803, 5. 1.) tévesen jelzi ezt az 1571-i kiadást Debrecenben megjelentnek.

Ennek a Hk.-kiadásnak címében fordul elő először az Erdélyre hivatkozás, ahol a Hk. törvényerőre emelkedett (1. fentebb 69. 1.). Az idősebb Heltai Gáspár ([1574], aki Kolozsvárt protestáns lelkész és híres író volt, 1550-től ott nyomdászatot is folytatott. Hk.-kiadása azonban úgyszólván csak a nehézkes helyesírás megjavításában tér el a Weres Balázs fordításától. Ő is kivonatossan és a prologus, valamint a mellékreszek mellőzésével adta ki a Hk.-et. Téved tehát Vécsey (10. 1.) és Illés (**Bevezetés** 206. 1.), amikor ezt a kiadást a Hk. teljes magyar fordításának jelzi.

A cím fametszetű keretben, amelyet Heltai először Tinódi krónikájának 1554-i kiadásán alkalmazott. A keretrajz főmotívuma, amint Herakles megöli a nemeai oroszlánt. Ezt a keretrajzot, amellyel a Hk. következő évi latin kiadását is díszítette, valószínűleg Wittembergből hozta magával. Az sem lehetetlen, hogy Hoffgreff György hozta magával Németországból, talán éppen Wittembergből. Heltai ugyanis csak később vezette önállóan a kolozsvári nyomdát; 1550 májusa után társulhatott be Hoffgreffhez, aki a nyomda eredeti tulajdonosa volt. Mivel ennek a kolozsvári első magyar kiadásnak címlapját sem Fraknói, sem Gulyás, nem közölte, hasonmását a 143. lapon adjuk.

6. KOLOZSVÁR, 1572

DECRETVM, OPVS TRIPARTITVM iuris consuetudinarij incltyi Regni Hungariae. PER D. Stephanum de Verbótz etc congestum, et voluntate Sereniss. Regis Wladislai, ex con-

sensu Regnicolarum publice editum, ac confirmatum. Anno Dom. 1514. Nune verõ impraessum COLOSVARINI IN OFFICINA Casparis Helti. Anno Domini 1572.

4-r. [16] CCIII [8] lev. — Elõl: címlap, lectoribus salutem és approbatio. — Végül: conclusio és index titulorum.

A Hk.-nek első hazai latin kiadása. Magyar fordításban már elõbb is megjelent Debrecenben 1565-ben és Kolozsvárt 1571-ben (v. ö. 4. és 5. sz.a.).

A díszítésben az elõbbi kiadáséval egyezõ címlap hasonmását közli **F r a k n ó i** 67. 1. és **G u l y á s**, **K ö n y v n y o m t a t á s** 90 l.

Érdekes, hogy míg a **H e l l a i** elõzõ évi magyar fordítású Hk.-kiadásának címében „Erdély“ is szerepel, itt nincs említve „Transilvania“. Hiányzik e kiadásból a praefatio auctoris.

7. BÉCS, 1572

TRIPARTITVM OPVS IVRIS CONSVETudinarij, Incltyi Regni Hungariae. PER SPECTABILEM & Magnificum Dom. STEPHANVM de Werbewcz, Personalis presentiae Regiae Maiestatis olim Locum tenentem, accuratissime editum. Quarta Editio, cum Praefatione & INDICE IOAN: SAMBVCI &c. Typis Blasij Eberi, Viennae Austriae expressa. Cum decennali Priuilegio Caesareo. Anno MDLXXII.

2-r. [14] 102 [12] lev. — Elõl: címlap, **S á m b o k y** ajánlása Rudolf királynak (Bécs, 1572 okt. 1), **S á m b o k y** oratója „De Corona“, approbatio, praefatio auctoris és index titulorum. — Végül: conclusio, lectoribus salutem, index rerum et verborum novus, Reges Ungariae ab A. 401. ad 1572 per Joan. Sambuc: versibus descripti stb. és carmina.

Kolofon: VIENNAE AVSTRIAE BLASIVS EBERVS excudebat, Anno generis humani salutis M D LXXII.

A magyar címmel és királyfejekkel díszített, pompás fametszetű reneszánszcímlap hasonmását közli **F r a k n ó i** 65. 1.

A Hk.-nek ebben a negyedik kiadásában van elõször betűrendes tárgymutató, amelyet **S á m b o k y** **Index rerum et Verborum nouus** címmel adott ki. — **S a m b u c u s** (**S á m b o k y**) **J á n o s** (1531—1584) I. Miksa udvari orvosa és történétírója, nagy könyvgyűjtõ és polihisztor. Jogot is hallgatott Bolognában. — V. ö. életrajzára is **E n d r e** **B a c h**, **Un humaniste hongrois en Francé. Jean Sambucus et ses rélations littéraires (1551—1584)**.

Études Francaises publiées par l'Institut Francais de l'Université de Szeged 5. Szeged, 1932. — **G u l y á s** **P á l**, **Bibliotheca Joannis Sambuci. Sámbokey János könyvtára**. Budapest, 1941.

S á m b o k y a Hk.-nek erre (majd késõbb az 1581-1 bécsi) kiadására tíz évi császári privilégiumot eszközölt ki. (V. ö. 9. sz. a.) Addig Magyarországon már három kiadás jelent meg: az 1565-i debreceni (v. ö. 4. sz. a.) az 1571-i kolozsvári magyar (v. ö. 5. sz. a.) és az 1572-i kolozsvári latin

leadás (v. ö. 6. sz. a.); A kiváltságlevéllel az utánnomások versenye ellen akart védekezni.

8. NEDELIC, 1574

DECRETVM KOTEROGAIE VERBEWCZI ISTVÁN
DIACHKI POPISZAL A POTER-dilghaie Laszlou koterie za
Mathiassem Kral bil zeusze Ghoszpode i Plemenitih hotieniem
koteri pod Wugherszke Corime ladanie szlisse. OD IVANVSSA
PERGOSSICha na Szlouienszki iezik obernien. Non acci-
pies personam nec munera, quia munera exaeant oculos sa-
pientum et mutant verba iustorum NVM: XVI. STAMPAN V
Nedelischu Leto nassegha zuelichenia 1574.

2-r. [4] LXXXIII (ez a 93. sz. levél kétszer fordul elő) [5] lev. —
Elöl: címlap, dedicatio, praefatio és vocabularium. — Végül: a fordító
üdvözlő az olvasót és index titulumum.

Kolofon: STAMPALIE TE DEcretum Rodolphus Hoffhalter.

A horvát szövegű címlap magyar fordítása: Decretum, amelyet az a
László erősített meg, aki Mátyás után a magyar korona főhatósága alá
tartozó urak és nemeselek akaratából lett királlyá. Pergossich Iván által
szlovén nyelvre fordítva... Nyomatott Nedelicen megváltásunk 1574. évében.

A Hk. horvát fordítását ajánlja a fordító a nedelici nyomda tulajdo-
nosának, gróf Zrínyi György tárnokmesternek, a szigetvári hős Zrínyi
Miklós fiának, kinek dicső halálát az előbeszédben említi.

A Hk. kiadásainak ma ez a legkritikábbika. Mindössze hat példánya
Ismeretes. Ennek oka, hogy a horvátok a nedelici protestáns nyomda ter-
mékeit az ellenreformáció idején jórészt elpusztították. Nedelic (horvátul
Nedelisee, ma Drávavásárhely) Csáktornya mellett fekszik a Muraközben,
Zala megyében. Gróf Zrínyi György, aki buzgó evangélikus volt, a szom-
szédos Alsólendváról ide telepítette Hoffhalter Rudolf vándornyom-
dászt, aki fia volt annak a Hoffhalter Rafael nek, aki 1565-ben
Debrecenben a Hk. első magyar fordítását kiadta. Zrínyi valószínűleg éppen
azért hívta birtokára a nyomdászt, hogy a Hk. horvát fordítását kinyo-
massa. Hoffhalter a horvát kiadás címlapjához ugyanazt a fametszetű,
szimbolikus keretet használta föl, amelyet atyja annak idején a debreceni
magyar kiadáshoz készített. V. ö. Gulyás, **Könyvnyomatás** 144. I.
(A XLI. mellékleten közli a címlap hasonmását is.)

A Hk. horvát fordításának ismeretes hat példánya közül egy a zágrábi
egyetemi könyvtárban, négy pedig Budapesten van.¹⁾ Közülük csak kettő
teljes és ép: az egyik a budapesti Egyetemi Könyvtárban (jelzete „R. M. K.

¹⁾ A hatodik példány jelenlegi helyét nem sikerült megállapítanunk.
A Magyar Nemzeti Múzeum három példánya közül egyet 1926-ban előverez-
tetett a Lantos-céggel. — V. ö. **V. Sale by Auction of the Duplicate Copies
of the Hungárián National Museum Library.** Budapest, 1926, 21. I. E pél-
dánynak a leírás szerint 4 levele hiányzik. Hogy az árverésen ez a pél-
dány kinek a kezébe került, nem lehetett kinyomozni.

II. 12^a, Kitonich Jánosé volt), a másik pedig a Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtárában (jelzete „Szabó K. II. 136^a”). Ugyanitt („T36 a^a” jel alatt) van egy rongált példány címlap nélkül. Ugyanígy van a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárában is („Ráth 544^a” jel alatt). A múzeumi ép példány díszes fametszetű címlapjának hasonmását közli Fraknói 69. 1. és Kadlec a Pergossich-féle fordítás 1909-i belgrádi kiadásában 1. 1. (V. ö. alább 51. sz. a.) Az utóbbi a címlapon olvasható tintafeljegyzésekkel együtt, míg Fraknói azoktól mentesen. Rendkívül érdekes, hogy a Hk. e horvát fordításának két változata van. Szó- és hangkülönbségek vannak közöttük, úgyhogy az egyik szöveg inkább kaj-horvátnak, a másik pedig sto-horvátnak látszik. A Zágráb vidéki ú. n. kaj-horváí nyelvet maguk a horvátok a XVII. századig szlovén nyelvnek nevezték. Ez volt ugyanis a régi Szlavónia. Ezért mondja Pergossich is a címlapon, hogy „szlovén” nyelvre fordította. A budapesti egyetemi és múzeumi könyvtárbeli két ép, valamint az akadémiai rongált példány, inkább a kaj-horvát nyelvet tünteti föl. A budapesti egyetemi könyvtárbeli szöveget adta ki mint főszöveget Kadlec 1909-ben, de jegyzetekben közölte az eltéréseket a zágrábi példány alapján, amely megegyezik a múzeumi könyvtár csonkapéldányával. Az ép példányok főszövege tehát a muraközi kaj-horvát nyelvjáráson alapszik, de vannak benne sto-elemek is. Az ép példányok és a múzeumi példány közt a nyelvváltozati eltérések nagyobbbrészt a Hk. I. részének közepéig terjednek, attól kezdve már csak itt-ott mutatkozik eltérés. A múzeumi teljes példány az I. rész 38. címéig megegyezik a budapesti egyetemi könyvtárával, de a 39. címtől kezdve a zágrábi egyetemi könyvtárával azonos. Nagy érdekessége ezeknek a példányoknak, hogy Pergossich fordítása a kaj-horvát irodalom legrégebb nyomtatott emléke. A fordító varasdi jegyző volt, aki jól tudhatott magyarul, mert a Hk.-et nem a latin eredetiből, hanem Weres Balázs 1565-i magyar fordításából ültette át horvátra de — mint utószavában maga is megjegyzi — itt-ott figyelembe vette a latin eredetit is. Annival is inkább, mert Weres fordítása nem teljes. Ez is fényes bizonyítéka a magyar kultúra kisugárzásának a nemzetiségekre. Mint ahogy a szászvárosi román Ószövetség (Palia) 1582-ben Heltai Gáspár magyar bibliafordítása alapulvételével magyar főúr költségén jelenik meg, a fennmaradt első kaj-horvát nyomtatvány is magyarból és magyar hatásra készült. Jogi szempontból pedig az az érdekessége ennek a fordításnak, hogy a horvát területen is érvényben volt magyar szokásjog iránt való nagy érdeklődést mutatja és a magyar jogi műszavaknak a horvát jogi nyelvben való elterjedtségét bizonyítja. — V. ö. erre Tagányi Károly (Magyar Nyelv V. évf., 1909, 157. 1.). — V. ö. még: -eh, Verbóczy „Opus Tripartitum juris consuetudinarii regni Hungariae” című műve Pergossich-féle fordításról. Magyar Könyvszemle új foly. XVII. k., 1909, 92. 1. — Ladislaus Hadrovics, Ungarn und die Kroaten. Ungarische Jahrbücher X-XI. k., 1941, 161. 1. Bővebb irodalmat közöl Pergossichra és fordítására vonatkozólag.¹⁾

²⁾ A nyelvészeti útbaigazításokért Kniezsa István kartársamnak tartozom hálával.

Pergossich Varasdon 1587-ben kiadott kis gyűjteményes kötetének (v. ö. Szabó Károly II. 198.) előszavából megtudjuk, hogy azért adta ki latinul ezt a munkát, nehogy olyan támadásban részesüljön, mint amilyen a Hk. lefordításakor érte. — V. ö. Gulyás, **Könyvnyomtatás** 216. 1.

Friedrich Schuler v. Libloy (**Siebenbürgische Rechtsgeschichte**. Hermannstadt- 1855, 2. Aufl. 1867-’8, 73. 1.) tévesen ír a fordítás megjelenési évétől 1714-et.

9. BÉCS, 1581

TRIPARTITVM OPVS IVRIS CONSVETVDINARII INCLITI REGNI HVNGARIAE. STEPHANI WERbeuzi &c. additis Regulis Iuris antiqui. ACCESSIT NVNC ENCHIRIDION ARTICVLORVM COMITALIVM EIVSDEM REGni, per causarum locos tributum, vsibusq(ue) aptum. OMNIA STUDIO IOAN: Sambuci, &c. Cum decennali Priuilegio Caeseo. VIENNAE AVSTRIAE, TYPIS NASSINGermanianis. Suraptibus veró Erhardi Hilleri, Biblioplae ibidem. ANNO M.D.LXXXI.

2-r. [18] CXXXVI [12] lev. — Elöl: címlap, S á m b o k y ajánlása Rudolf királynak (Bécs, 1572 okt. 1), S á m b o k y oratóija „De Corona“ (Pozsony, 1572 szept. 25), approbatio, praefatio authoris és index titulum. — Végül: conclusio, regis consensus, lectoribus salutem, carmina és index brevis. — Hozzájárul külön címlappal: reguláé juris [15] lev. és enchiridion [6] 75 lev.

S á m b o k y tehát 1581-ben másodszor is kiadta a Hk.-et. (1572-i kiadását v. ö. 7. sz. a.) E kiadás tárgymutatójának címe: **Index Tripartitorum brevis, una cum difficilium aliquot vocum in articul. notatione. Per Samb. ubi p. (passim) significat.** Ez az **Index brevis** a következő két tárgymutató egybedolgozásából keletkezett: az 1572. évi Hk.-kiadás **Index rerum et verborum** novus-ából és abból a függelékből, amelyet S á m b o k y a B o n f i n i történelmi munkájának függelékeként 1581-ben kiadott első nyomtatott törvénygyűjteményünkhöz készített. Ezen az **Index Tripartitorum brevis**-en kívül még egy másik vezérszavas tárgymutatót is felvett S á m b o k y a Hk. ezen 1581. évi kiadásának a toldalékai közé. Címe: **Index, seu Enchiridion omnium decretorum, et constitutionum Regni Hungariae, ad annum 1579. usque, per causarum locos disinctum, memoríáé usibusque fori maximé utile.** — V. ö. a részletekre V é c s e y 14—15. 1. — P á r n i c z k y — B á t y a 45—47. 1.

S á m b o k y a Hk.-nek ehhez a kiadásához csatolta először a **Reguláé juris antiqui-t**, amely azután kibővítve és módosítva bent maradt a további Hk.-kiadásokban, sőt bekerült a CJH kiadásába is. (V. ö. elől a rövidítések jegyzékében.)

A magyar címerrel és király fejjel ékesített, gyönyörű fametszetű reneszánszcímlapot hasonmásban közli F r a k n ó i 71. 1.

10. BÉCS, 1599

DECRETVM Oder TRIPARTITVM OPVS Der Landts-Rechten vnnnd Gewonheiten des Hochlöblichen Königreichs Hungern, Durch STEPHANVM DE WERBEVTZ In Lateinischer Sprach beschrieben. An jetzo aber der Hochberümbten Teutschen Nation zu guetem ausz dem Latéin ins Teutsch trewlichst vertirt vnnnd gebracht: Durch AVGVSTINVM WAGNERVM Villseccens. I. V. Candidat & incltyae Reip. Poson. Hung caus, Direct. & C. Cum Gratia & Priuilegio octo annorum Gedruckt Zu Wienn in Osterreich, bey Leonhart Formica. ANNO MDXCIX.

2-r. [3] 155 [37] lev. — Elöl: címlap, a fordító Wagner Ágoston ajánlása Pozsony város tanácsának és An den gunstigen Leser. — Végül: Register Vber die Tittel des Eingangs Auff das Tripartitvm Opvs (index titulorum) és verborum és Vitia typographica.

A magyar címerrel díszített címlapot hasonmásban közli Frankó 85. L
A mellékreszek hiányoznak.

11. DEBRECEN, 1611

DECRETVM Juris consuetudinarij, Incltyi Regni HUNGARIAE & Transylvaniae. Az az, MAGYAR ES ERDELY-Orszagnak Törvény könyve. VERBŐCI ISTVÁN ÁLTAL Iratot, 1514. Ezten: Mostan Deákul és Magyarul, Egy hasznos Registro(m)mal egyetemben uyobban ki bocztatot. Cum Gratia & Privilegio. DEBRECENBEN, Nyomtatta LIPSI AI PAL, 1611.

4-r. [62] 513 [41] 1. — Elöl: címlap, lectoribus salutem és approbatio. — Végül: conclusio, vármegyék, index verborum latino-hungaricus és carmina. — Hozzájárul külön címlappal: enchiridion [8] 92 l.

A Werbőczy latin ajánlásához fűzött jegyzetből kitűnik, hogy ez a kiadás ifj. Heltai Gáspár kolozsvári nyomdász és városi jegyzőtől származik, aki használta a régebb magyar fordításokat, melyeken fáradoztak 1565-ben Weres Balázs, 1571-ben öreg Heltai Gáspár és „Ismegh, 1589. Eztend. Lasskai Ianos, Erdélyben, akkori Fejervari Cptalan.“ — Erre az adatra építve vette föl Sándor István (**Magyar könyvesház** 11. 1.) Laskai fordítását hely nélkül 1589-re, amely azonban nyomtatásban soha meg nem jelent. Ugyanitt olvassuk: „Az Nagyságos és Tekéntetes Urnák, Zeredahelyi IMREFI IANOSNAK, azon Érdely-Ország Fejedelmének, főbik Tanatsanak, segítségével: Es az Kolosvarat lakó Nemes és bötsületes Gellyen Imre fő Birosgaban, es atyafiuí szeretetiből való táplálásából, Helthai Gaspar, az Colosvari Könyvnyomató, és az Varos hites Nótáriusa munkája által, Deákul és Magyarul, uyobban ki adatot, az Tekéntetes Vitézlő

Nemes Magyar Nemzethöz való szeretetiből. Ugyan azon Helthai Gáspár, és Debrecenben lakó Könyvnyomató Lipsiai Pal által, ki-is nyomtattatott.“ — Az Erdélyi Nemzeti Múzeum kolozsvári könyvtárában lévő „R. M. könyvtár 1447“ jelzésű példányból közölt ez a részlet hiányzik az ugyanott található „R. M. könyvtár 1446“ jelzésű példányból, úgyhogy variáns-kiadásokkal* van dolgunk. — Ezeknek az adatoknak alapján vette föl Friedrich Schuler v. Libloy (**Siebenbürgische Rechtsgeschichte**. Hermannstadt, 1855, 2. Aufl. 1867—8, I. k., 72—73. 1.) a L a s k a i- és G e l l y é n-féle kiadásokat, amelyek azonban nyomtatásban soha meg nem jelentek. Úgy látszik, mindezeknek tekintetbevételével sorolja föl azokat K o l o z s v á r i és Ó v á r i a Hk. 1894-i akadémiai (XXXI. 1.), valamint CJH-beli 1897-i (és lipcsei 1902-i) kiadásában (XXXIII. 1.) a Hk. kiadásai között ílymódon: „1589-ből, Laskai János gyulafehérvári káptalani inspektor-magyar fordítását említi Tóthfalusi Kiss Miklós. — 1609—13-ig Kolozsváron, folio. Imrefi János és Gellény Imre költségén kiadott magyar fordítás.“ Most már véglegesen megállapíthatjuk, hogy mindez tévedésen alapszik... A Hk.-nek ilyen kiadásai soha meg nem jelentek. — V. ö. S z a b ó Károly I. 426. sz. a.

A fába metszett címeret tartalmazó címlap az 1571-i kolozsvári kiadásának a mintájára készült csekély eltéréssel. Hasonmásban közli F r a k n ó i y 2- !•

12. BÉCS, 1628

TRIPARTITVM OPVS, DECRETORVM, CONSTITVTIONVM ET ARTICVLORVM REGVM INCLYTI REGNI VNGARIAE, IN TRÉS TOMOS DIVISVM.¹⁾ TOMVS PRIMVS CONTINENS TRIPARTITVM OPVS IVRIS CONSVETVDINARIII INCLYTI REGNI VNGARIAE, STEPHANI WERBEVZI &c. ADDITIS REGVLIS IVRIS ANTIQVI. ACCESSIT NVNC ENCHIRIDION ARTICVLORVM COMITIALIVM EIVSDEM REGNI, PER CAVSARVM LOCOS DISTRIBVTVM., VSIBVSQVE APTVM. Cum consensu Superiorum. VIENNAE. AVSTRIAE. TYPIS & SVMTIBUS CASPARIS AB RATH, SACRAE CAESAREae Maiestatis, nec non Antiquissimae ac Celeberrimae Vniuersitatis Viennensis Bibliopolae ac Typographi iurati. ANNO M. DC. XXVIII.

2-r. [24] 139 l. — Elöl: címlap, R a t h kiadó ajánlása III. Ferdinándnak,, approbatio, vagyis a bécsi egyetem jóváhagyó nyilatkozata a kiadást illetőleg, praefatio authoris és index titulorum. — Végül: conclusio, regis consensus, lectoribus salutem és index rerum et verborum novus. — Hozzájárul külön címlappal: reguláé juris [8] lev. — Enchiridion (külön...

¹⁾ Ezt a főcímet a 3 kötetes mű külön címlapja tartalmazza.

címlappal) [8] 119 1. — 3 k. A II. k. [8] 616 [52] 1.; a III. k. 111 [8] 1. és a toldalékok.

A 3 k. közül az I. k. tartalmai a Hk. 1581. évi S á m b o k y-féle kiadása (v. ö. 9. sz. a.) javított nyomásban valamennyi toldalékával együtt. Mellette van tehát a **Regulae juris antiqui** és **T e I e g d i Enchiridion-ja**. A különbség csak annyi, hogy S á m b o k y 1581. évi **Index Tripartorum brevis-e** helyett az 1572. évi Hk.-kiadás **Index rerum et verborum novus-a** foglal helyet. (V. ö. 7. sz. a.) — V. ö. a részletekre V é c s e y 18—19. 1. és P á r n i c z k y —Bátyka 45—47. és 61—63. 1.

Az I. k. címlapjának hasonmását közli F r a k n ó i 74. 1.

A II. k. tartalmazza a törvényeket 1035-től 1583-ig, a III. k. 1587-től 1604-ig.

13. BÁRTFA, 1632

DECRETVM LATINO-HVNGARICVM, SIVE TRIPARTITVM OPVS IVRIS CONSVETUDINARII INCLYTI REGNI HUNGARIAE & Transylvaniae ac partium eidem subjectarum, una cum Methodo Articulorum Diaetalium, Authore S T E P H A N O W E R B Ö C Z Y. Huc accesserunt etiam Reguláé, Iuris Antiqui, Civiles & Canonicae, admodum perutiles & necessariae. Az az: Magyar és Erdély Országának TÖRVÉNY KÖNYVE, Irattatot Werbőczy István által. Mostan ismét uij onnan Deakúl és Magyarul egy szép hasznos Regestromockal és Regulákkal meghöregbítettet és ki bocsáttatot. BARTPHAE, Typis & sumptibus IACOBI KLÖSZ Civis & Typographi, Anno M. DC. XXXII.

4-r. [80] 556 [40] 1. — Elöl: címlap, Klösz nyomdász ajánlása Kassa, Lőcse, Bártfa és Kiszseben főbiráinak és jogtanácsosainak, ugyanannak előszava, approbatio és index titulorum latino-hungaricus. — Végül: conclusio, vármegyék, index verborum latino-hungaricus és carmina (de csak Balbié). — Hozzájárul külön címlappal: enchiridion és reguláé juris [8] 90 [29] 1.

14. LŐCSE, 1637

DECRETVM Latino-Hungaricum, Juris consvetudinarij, Incltyti Regni Hungariae & Transylvaniae. Az az: MAGYAR ES ERDÉLY Országának Törvény könyve. VERBŐCI ISTVÁN által iratot, 1514. Esztend: Mostan Deakul és Magyarul, egy szép hasznos Regestrommal egyetemben uyjobban ki-bocsatot. LEUTSCHOVIAE, Typis & sumptibus Laurentij Breveri. Anno 1637.

4-r. [90] 551 [42] 1. — Elöl: címlap, lectoribus salutem, approbatio és index titulum latino-hungaricus. — Végül: conclusio, vármegyék, index verborum latino-hungaricus és carmina. — Hozzájárul külön címlappal: enchiridion és reguláé juris [135] 1.

A magyar címerrel díszített, famietszetű címlap megegyezik az 1660-i kiadásával. Ez utóbbinak hasonmását közli F r a k n ó i. (V. ö. 17. sz. a.)

15. DEBRECEN, 1639

DECRETVM juris consuetudinarij, Inclyti Regni HUNGÁRIÁÉ & Transylvaniae. az az: MAGYAR ES ERDELY-Orszagnak Törvény könyve. Mellyet Irt V E R B Ő C I I S T V A N, 1514. Esztendőben. Mostann penighlen Nemzetemhez-valo szeretetemből, Deákul es Magyarul, Két hasznos Regestrummal es Egynehány Regulákkal egygüt, az elébbeni Nyomatásoknak Vétkeiből Ujjonnan ki tisztítván, illendőbb es világosb Magyar szókkal, ki nyomtatott, es ki-bocsatott. FODORIK MENYHÁRT. DEBRECZENBEN, ANNO. M.DC.XXXIX.

4-r. [76] 463 [56] 1. — Elöl: címlap, ajánló levél és index titulum latino-hungaricus. — Végül: conclusio, vármegyék, reguláé juris, index verborum latino-hungaricus és carmina. — Hozzájárul külön címlappal: enchiridion [8] 92 1.

A címlap hasonmását közli F r a k n ó i 77. 1.

F o d o r i k nyomdász magyar nyelvű ajánlásában tekintetes és nagy-ságos Iktári gróf Bethlen Péter, Hunyad és Máramaros vármegyék örökös főispánjának ajánlja a könyvet, akinek költségén megjelent. A magyar szövegre vonatkozó hangzatos cím ellenére nem éri el a magyar nyomtatás az 161 i-i debreceni nyomás minőségét sem; a fordítás szövege pedig ugyanaz.

16. BÁRTFA, 1643

DECRETVM LATINO-HUNGARICUM, sive TRIPARTITVM OPUS JURIS CONSVETUDINARII INCLYTI REGNI HUNGARIAE & Transylvaniae, ac partium eidem subjectarum, una cum Methodo Articulorum Diaetalium, Authore S T EPHANO WERBŐCZY. Huc accesserunt etiam Reguláé Juris Antiqui, Civiles & Canonicae, admodum perutiles&necessariae. az az: Magyar és Erdély Országnak TÖRVÉNY KÖNYVE, írat-tatott WERBŐCZY ISTVÁN által. Mostan ismét uijonnan és másodszor, Deákul s-Magyarul, szép hasznos Regestromockal és Régulákkal meg-öregbítettett és ki-nyomatattatott. BARTPHAE, Typis & sumptibus JACOBI KLÖSZL. Anno C. 1643.

4-r. [78] 484 [40] 1. — Elöl: címlap, Klöszl nyomdász ajánlása az olvasóhoz, approbatio és index titulum latino-hungaricus. — Végül: conclusio, vármegyék, index verborum latino-hungaricus és carmina (de csak Balbié). — Hozzájárul külön címlappal: enchiridion és reguláé [8] 94 [18] 1.

A címlap hasonmását közli Fraknói 79. 1.

17. LŐCSE, 1660

DECRETVM Latino-Hungarkum, Juris consuetudinarij, In-clytj Regni Hungariae & Transylvaniae. Az az: MAGYAR ES ERDÉLY Országoknak Törvény Könyve. VERBŐCI ISTVÁN által íratott, 1514. Esztend. Mostan Deákul és Magyarul, egy szép hasznos Regestrommal egyetemben újjobban ki-botsáttatott. LŐCSÉN, BREVER LŐRINTZ által, 1660.

4-r. [90] 551 [42] 1. — Elöl: címlap, lectoribus salutem, approbatio és index titulum latino-hungaricus. — Végül: conclusio, vármegyék, index verborum latino-hungaricus és carmina. — Hozzájárul külön címlappal: enchiridion és reguláé [135] 1.

A magyar címerrel díszített, fámetszetű címlap hasonmását közli Fraknói 80. 1. — A címlap szövege néhány betű kivételével megegyezik az előző, 1637-i lőcsei kiadásával. (V. ö. 14. sz. a.) Itt azonban az impresszum már nem latin, hanem magyar.

18. NAGYSZOMBAT, 1696

CORPUS JURIS HUNGARICI, SEU DECRETUM GENERALÉ, INCLYTI REGNI HUNGARIAE, PARTIUMQUE EIDEM ANNEXARUM, IN TRÉS TOMOS DISTINCTUM: Nunc denuo Recusum, Omnibusque NOVELLIS, ARTICULIS, quae in Prioribus Editionibus deerant, adauctum.¹⁾ TOMUS PRIMUS, CONTINENS OPUS TRIPARTITUM, JURIS CONSUETUDINARIJ EJUSDEM REGNI. AUTHORE STEPHANO de WERBŐCZ, &c. TYRNAVIAE, Typis Academicis, per Joannem Andreám Hörmann. Anno M.DC.XCVI.

2-r. [28] 139 [4] 1. — Elöl: címlapok, a nyomda dedikációja Kollonics Lipót hercegprímásnak, praefatio authoris, index titulum és approbatio. — Végül: conclusio, regis consensus és lectoribus salutem. — 3 k. A II. k. [2] 604 1.; a III. k. 432 1. és a külön lapszámozott oldalékok.

¹⁾ Ezt a főcímet a 3 kötetes mű külön címlapja tartalmazza.

A magyar törvényeknek ezt a három-kötetes teljes gyűjteményét Szentiványi Márton tette közzé. Ez a kiadás viselte az 1846-ig (sőt csekély eltéréssel 1868-ig) megmaradt **Corpus Juris Hungarici** elnevezést. A Hk-et magában foglaló I. k. tartalma megegyezik az 1628. évi bécsi kiadásával. (V. ö. 12. sz. a.) A különbség mindössze annyi, hogy hiányzik a végéről az **enchiridion**, a **reguláé juris-t** pedig Szentiványi a III. k. függelékébe helyezte. A II. k. a törvényeket 1035-től 1583-ig, a III. k. 1587-től 1687-ig tartalmazza.

Szentiványi Márton (1633—1705) a nagyszombati egyetemnek volt egyik legkiválóbb tanára. — V. ö. Pauler Tivadar, **Adalékok a hazai jogtudomány történetéhez**. Pest, 1878, 14—35. l. — Párniczky Mihály, **Szentiványi Márton és a Corpus Juris Hungarici**. Jogi professzorok emlékezete. Budapest, 1935, 7—15 l. Kny.-ban is. Budapest, 1936.

19. KOLOZSVÁR, 1698

DECRETUM LATINO-HUNGARICUM. Sive, TRIPARTITUM OPUS JURIS CONSVETUDINARII INCLYTI HUNGÁRIÁÉ ET TRANSSILVANIAE, AC PARTIUM EIDEM SUBJECTARUM. Authore STEPHANO WERBÖCZI. Huc accessit ENCHIRIDION ARTICULORUM, in hoc libro veji in Deereeto Generáli eontentorum. Az az, MAGYAR ÉS ERDÉLY ORSZÁGNAK HÁROM RÉSZRE OSZTOTT TÖRVÉNY KÖNYVE. íratott WERBÖCZI ISTVÁN által. Mostan ismét újonnan a' Haza fiainak szükségekre 's hasznokra, Deákul 's Magyarul, szép hasznos Regestromokkal és Rövid-Summákkal együtt ki-nyomtatattott KOLOZSVÁRATT, M. TÓTFALUSI KISMIKLÓS által. 1698 esztendőben.

4-r. [24] 425 (hibásan 225) [35] l. — Elöl: címlap, **Misztótfalusi Kis Miklós** nyomdász ajánlása az erdélyi kir. kormányzéknek és tanácsosoknak, a nyomdász üdvözlete az olvasónak, approbatio és index titulum latinó-hungaricus. — Végül: conclusio, vármegyék, index verborum latino-hungaricus és carmina (de csak Balbié). — Hozzájárul külön címlappal: enchiridion és reguláé juris [96] l.

A latin nyomás és a magyar fordítás kijavítására vonatkozólag elmondja előszavában a nyomdász, hogy „ . . . adverti . . . raris quidem in locis, in ipso etiam textu Latino, quod correctione egeret, &? in ipsa pteissimum Translatione non pauca, in quibus Authoris mentem non satis expressisse videntur.“ Ezek szerint tehát M. Tótfalusi mind a latin-, mind a magyar szöveget megjavította.

Misztótfalusi Kis Miklós (1650—1702), a leghíresebb magyar nyomdász és író volt, aki mint református pap ösztöndíjjal Amszterdamba ment és ott megtanulta a könyvnyomtatást, valamint a betűmetszést. Odakint európai hírnévre és nagy vagyonra tett szert, de 1690-ben mégis.

Kolozsvárra jött, ahol három év múlva átvette a református kollégium nyomdáját, amelynek betűit újra metszette és öntötte. Később önálló nyomdát is rendezett be. Újtásai miatt sok összeütközése volt egyházával és ennek magyarázatára adta ki a következő híres munkáját: **M. Tótfalusi Kis Miklósnak maga személyének, életének, és különös tsekedetinek Mentsége. Mellyet az Irégyek ellen, kik a' közönséges Jónak ezaránt megágtólói, írni kényszerítettett. Kolozvárratt, 1698. Esztendőben. Mellyet most ujjlag kinyomtattak Tolnai Gábor bérekesztő-beszédével.** Gyomán, Nyomtatott Kner Izidor Betűivel 1940. Esztendőben. — V. ö. Dézsi Lajos, **Magyar író és könyvnyomató a XVII. században.** Magyar Történeti Életrajzok XIV. Budapest, 1898.

A címlap hasonmását közli Fraknói 83. 1.

Fraknóinak (343. 1.) és Illésnek (**Bevezetés** 207. 1.) az az állítása, hogy“ a Hk. 1698-ban belekerült az erdélyországi törvénygyűjteménybe, az **Approbatae et compilatae constitutiones-be**, tévedés. Az approbáták és compiláták ebben az évben meg sem jelentek, csak 1696-ban. Bennük nem szerepel a Hk. Az utóbbinak 1698-ban Kolozsvárt önálló kiadása jelent meg.

20. NAGYSZOMBAT, 1734

A CJH Szegedi János tól készített egyik ú. n. átmeneti kiadása. A Hk.-et magában foglaló I. k. még az 1696-os kiadás. ^V. ö. 18. sz. a.) A II. k. kiadási éveként azonban már az 1734-es évszám olvasható. Van olyan változat is, amelynek még a II. k.-e is 1696-os, és csak a III. k.-en szerepel 1734. Ezeket a kiadásokat úgy rendezte Szegedi, hogy első, illetőleg második kötetül felhasználta az 1696. évi kiadás el nem fogyott példányait és hozzákötötte az 1734-ben megjelent kötethez. — V. ö. Vécesey 22. 1. — Párniczky—Bátyka 68—69. 1.

Szegedi János (1699—1760) jezsuita, jogtudós, előbb nagyszombati egyetemi tanár volt, majd Kolozsvárt, a bécsi Pazmaneumban és Budán igazgató, végül pedig Nagyszombatban házfőnök. A CJH kiadói közt ő az első romanista. Ő illesztette be a kiadásokba a kánonjogi és a hazai jogi regulákat, valamint több más toldalékot. Ő a Hk.-vel foglalkozó tankönyveknek, a **Tyrociniumnak** (v. ö. alább 7.* sz. a.) és a **Werbóczius Illustratusnak** (v. ö. 24. sz. a.), valamint egyéb jogtudományi és történelmi műveknek szerzője. Ezekkel nemzedékekre kiható befolyást gyakorolt. — V. ö. Pál i. m. 59—76. 1. — Degré Alajos, **Szegedy János, az egyetem első jogtörténésze.** Jogi professzorok emlékezete. Budapest, 1935, 17—23. 1.

21. NAGYSZOMBAT, 1735

Ez is a CJH átmeneti kiadásai közé tartozik. A két első kötet meg egyezik az előbbivel. (V. ö. 20. sz. a.) A III. k. toldalékaként szereplő, **Kitonich János s-féle Centuria certarum contrarietatum, et dubietatum, Ex Decreto Tripartito desumptarum, et resolutarum** külön címlapján ellenben már az 1735-ös kiadási év olvasható. (V. ö. alább 6.* sz. a.) — V. ö. Párniczky—Bátyka 69. 1.

22. NAGYSZOMBAT, 1740

Ez is a CJH átmeneti kiadásai közé tartozik. Csak annyiban tér el az előző kiadástól (v. ö. 21. sz. a.), hogy a III. k.-hez csatolt 1715. évi dekrétum címlapján már 1740 olvasható. — V. ö. P á r n i c z k y — B á t y k a 69—70. 1.

23. NAGYSZOMBAT, 1740

CORPUS JURIS HUNGARICI, SEU DECRETUM GENERALÉ, INCLYTI REGNI HUNGARIAE, Partiumque eidem annexarum, In Trés Tomos distinctum, nunc denuo recusum, omnibusque NOVELLIS, ARTICULIS, quae in prioribus Editionibus deerant, adauctum. TOMUS PRIMUS, CONTINENS OPUS TRIPARTITUM, JURIS CONSUEUDINARII Eiusdem Regni. Authore STEPHANO DE WERBŐCZ, &c. TYRNAVIAE, Typis Academicis Societatis Jesu, 1740.

2-r. [12] 144 [4] 1. — Elöl: címlap, praefatio auctoris és approbatio. — Végül: conclusio, regis consensus, lectoribus salutem és index titulorum.

Voltaképen ez is átmeneti kiadás, mint az előző három. Itt azonban már az első kötetet újból kinyomatta Szege di János. A Hk. tehát ebben már új, kéthasábos nyomással jelent meg szakaszokra (§§) és bekezdésekre osztva Szege di jegyzeteivel és címlapján az 1740-es évszámmal. (Ezért is közöljük címlapját egész terjedelmében.) A II. és III. k. azonban már az előző kiadáséival egyezik meg (v. ö. 22. sz.), vagyis Szege di az új I. k.-hez hozzákötötte az 1734-es kiadású II. és III. k.-et, amelyek megmaradtak az 1734. évi kiadásból. A III. k. végén már mégis szerepel az 1741. évi dekrétum. Úgy látszik, mire az 1740-es évszámot viselő kötet megjelent, akkorára már — átnyúlva a következő évbe — az 1741. évi törvénycikkeket is kinyomatták. (Ezek külön címlapján: Anno 1741.) K o v a c h i c h József Miklós (*Notitiae praeliminaries ad syllogen decretorum comitialium*. Peshini, 1820, 33-37. 1.) az előző három átmeneti kiadást (v. ö. 20., 21. és 22. sz. a.) nem említve, ezt az összeállítást mint „Editio mixta“-t ismerteti. — V. ö. V é c s e y 22-23. !• — P á r n i c z k y — B á t y k a 70—71. 1.

24. NAGYSZOMBAT, 1740

WERBŐCZIUS ILLUSTRATUS: SIVE DECRETUM TRIPARTITUM JURIS CONSUEUDINARII INCLYTI REGNI HUNGARIAE, A MAGISTRO STEPHANO DE WERBŐCZ Jussu Regio, olim compilatum, Duorum, & quod exeurrit, Seculorum usu roboratum: Nunc primum in Paragraphos distinctum, & Notis, ac Observationibus Juridicis, in usum

praesertim Tyronum, illustratum. TYRNAVIAE, Typis Academicis. 1740.

8-r. [36] 596 [19] 1. — Elöl: címlap, praefatio auctoris és approbatio. — Végül: conclusio, regis consensus, lectoribus salutem, index titulorum és errata.

Ez a Hk.-nek első magyarázatos („illustratus“) kiadása, amelynek tankönyv rendeltetése volt. Bár név nélkül jelent meg, szerzője köztudomás szerint a kiváló jogtudós, Szege di János volt. (V. ö. 20. sz. a.) Ettől kezdve a Hk. minden további kiadása szakaszokra (§§) és bekezdésekre osztva jelent meg. Ez is Szege di tői származott.

23. CSÍKSOMLYÓ, 1745

DECRETUM LATINO-HUNGARICUM. JURIS CONSVETUDINARIUM INCLYTI REGNI HUNGARIAE & TRANSYLVANIAE. Az - Az : MAGYAR, ÉS ERDÉLY ORSZÁGNAK TÖRVÉNY-KÖNYVE. VERBÖCZI ISTVÁN-által íratott 1514 esztendőben. Mostan a' Méltóságos Erdélyi Regium Gubernium rendeléséből, és igazgatási-által, az igazságnak, és törvényeknek nagyobb elő mozdítására, eziránt szűkölködő törvénytévőknek, és törvényt tudni, s' tanulni kívánóknak kedvek-ért újólag ki-bocsáttatott. Typis Conventus CSIKIENSIS. Sumptibus Spect. ac Generosi Domini NICOLAI ENDES, de Csik Sz. Simon, ejusde(m) Conventus Syndici Primarii, &c. An(n)o salutis 1745.

8-r. [22] 623 [32] 1. — Elöl: címlap, approbatio és index titulorum. — Végül: conclusio, vármegyék, index verborum, latino-hungaricus és carmina (de csak B a Ibié). — Hozzájárul külön címlappal: enchiridion és reguláé juris antiqui, civilis et canonici és a nyomdahibák jegyzéke [97] 1.

26. NAGYSZOMBAT, 1751

CORPUS JURIS HUNGARICI, SEU DECRETUM GENERALE INCLYTI REGNI HUNGARIAE, PARTIUMQUE EIDEM ANNEXARUM IN DUOS TOMOS DISTINCTUM. TOMUS PRIMUS, Continens Opus Tripartitum Juris Consuetudinarii ejusdem Regni, Authore STEPANO DE WERBÖCZ, &c. AC DECRETA, CONSTITUTIONES, ET ARTICULOS SERENISSIMORUM, gf APOSTOLICORUM REGUM, Ac Inclytorum Statuum &“ Ordinum Regni Hungariae, Partiumque eidem annexarum, a Sancto STEPHANO usque ad Magnum LEOPOLDUM in publicis eorundem Comitibus conclusos, & editos.

Cum Speciali Privilegio Sacrae Caesareo-Regiae Majestatis. TYR-NAVIAE, TYPIS ACADEMICIS SOCIETATIS JESU, ANNO M. DCC. LI.

2-r. [16] 120 [6] 1. — Ilöl: címlap, privilégium caesareo-regium, vagyis Mária Terézia kiváltságlevele,¹⁾ praefatio ad lectorem, vagyis az Academica Societatis Jesu Typographia Tyrnaviensis előszava az olvasóhoz, Werbőczy -arcképe, praefatio authoris és approbatio. — Végül: conclusio, regis consensus, lectoribus salutem, index titulorum és errata. — Hozzájárul: DE-CRETA, CONSTITUTIONES ET ARTICULI, Serenissimorum, & Apostolicorum REGUM, AC INCLYTORUM STATUUM, «fe ORDINUM, REGNI HUNGARIAE, Partiumque Eidem annexarum, A Temporibus Sancti STEPHANI Primi Regis, usque ad LEOPOLDUM MAGNUM exclusive: Annis videlicet Sexcentis, Quinquaginta Quinque, in Publicis Eorundem Comitibus, Conclusi, &? Editi. TYRNAVIAE, Typis Academicis Societatis Jesu 1742. stb. 878 [1] L; II. k. 426 1. és a toldalékok.

Az előző átmeneti kiadásokkal szemben (v. ö. 20—23. sz. a.) ez Szegedi János első önálló CJH-kiadása az 1743-i kiváltságlevél alapján.¹⁾ A Hk.-et ugyanolyan kéthasábos és jegyzetes kiadásban nyomatta le, mint az 1740-es átmeneti kiadásban. (V. ö. 23. sz. a.) A CJH az előző kiadásoktól eltérően most két kötetben jelent meg. Az I. k. törvényei 1655-ig terjednek. Rajtuk, mint a fentebb közölt címlap mutatja, az 1742. év szerepel a ki-nyomatás évül, míg az egész kötet főcímlapján 1751. A II. k. 1741-ig tartalmazza a törvényeket. Új toldalék itt a **Reguláé Juris Patrii, desumptae ex Titulis Prologalibus — ex parte prima — secunda — tertia Decreti Tripartiti, — ex decretis regum, — ex Cynosura juris patrii.** — E kiadás megmaradt példányait a későbbi törvényekkel kiegészítve is forgalomba hozták. Van olyan példány is, amely 1827-ig tartalmazza a dekrétumokat. — V. ö. Párni ez ky—Bátyka 72—74. 1.

27. NAGYSZOMBAT, 1753

WERBŐCZIUS ILLUSTRATUS: SIVE DECRETUM TRIPARTITUM JURIS CONSUETUDINARII INCLYTI REGNI HUNGARIAE, A MAGISTRO STEPHANO DE WERBŐCZ Jussu Regio olim compilatum, duorum, & quod excurrit, Seculorum usu roboratum: Nunc primum in Paragraphos distinctum, & Notis, ac Observationibus Juridicis, in usum praesertim Tyronum, illustratum. Cum speciali Privil. Suae Sacrae.

¹⁾ Ezzel a Prágában 1743 jún. 9-én kelt privilégiummal Mária Terézia negyven évre kizárólagos jogot biztosított a Jézus-Társaság Nagyszombati Akadémiai Nyomdája számára a CJH kinyomtatására és forgalomba hozatalára. Ez a jog aztán a jezsuita rend 1774-i feloszlása után a nagyszombati, majd a budai egyetemre szállott. — A kiváltságlevelet közlik Párniczky — Battyka 106—109. 1. — V. ö. u. o. 71—72. 1.

Caesareo-Regiae Majestatis. TYRNAVIAE, TYPIS ACADEMICIS SOCIETATIS JESU, ANNO MDCCLIII.

8-r. 569 [15] 1. — Elöl: az első címlapon: **Werbőczii Decretum Tripartitum**, címlap, praefatio authoris és approbatio. — Végül: conclusio, regis consensus, lectoribus salutem és index titulorum. — V. ö. 32. sz. a.

28. KOLOZSVÁR, 1762

WERBŐCZIUS ILLUSTRATUS: SIVE DECRETUM TRIPARTITUM JURIS CONSUE TUDINARII INCLYTI REGNI HUNGARIAE, A MAGISTRO STEPHANO DE WERBŐCZ Jussu Regio olim compillatum, duorum, & quod excurrit, Saeculorum usu roboratum: Nunc primum in Paragraphos distinctum, & Notis, ac Observationibus Juridicis, in usum praesertim Tyronum, illustratum. CLAUDIOPOLI, TYPIS ACADEMICIS SOCIETATIS JESU. ANNO MDCCLXII.

8-r. 569 [15] 1. — Elöl: címlap, praefatio authoris és approbatio. — Végül: conclusio, regis consensus, lectoribus salutem és index titulorum.

Adataira nézve megjegyzik az 1753-t és 1775-i nagyszombati kiadásokkal (v. ö. 27. és 32. sz. a.), csak a díszítésekben különbözik tőlük. Még a díszítésekben is egyezik az ugyanazon évi nagyszombati kiadással. (V. ö. 29. sz. a.) Mindössze annyi a különbség, hogy a nagyszombatiban az **index titulorum** után **index rerum** is van. Megállapítható, hogy ez. a kolozsvári kiadás is a nagyszombati nyomdában készült.

29. NAGYSZOMBAT, 1762

WERBŐCZIUS ILLUSTRATUS: SIVE DECRETUM TRIPARTITUM JURIS CONSUE TUDINARII INCLYTI REGNI HUNGARIAE, A MAGISTRO STEPHANO DE WERBŐCZ Jussu Regio olim compillatum, duorum, & quod excurrit, Saeculorum usu roboratum: Nunc primum in Paragraphos distinctum, & Notis, ac Observationibus Juridicis, in usum praesertim Tyronum, illustratum. TYRNAVIAE, TYPIS ACADEMICIS SOCIETATIS JESU, ANNO MDCCLXII.

8-r. 569 [39] 1. — Elöl: címlap, praefatio authoris és approbatio. — Végül: conclusio, regis consensus, lectoribus salutem, index titulorum és index rerum.

Teljesen megegyezik az ugyanezen évi kolozsvári kiadással. (V. ö. 28. sz.) Csak a toldalékban van különbség. Míg ugyanis a kolozsvári az index titulorum [15.] lapjával végződik, ebben a nagyszombati kiadásban.

index rerum is van [24] 1. — Ilyen példány található dr. Nékám Sándor külügyminiszteri o. tanácsos könyvtárában Budapesten.

30. NAGYSZOMBAT, 1763

WERBŐCZIUS ILLUSTRATUS: SIVE DECRETUM TRIPARTITUM JURIS CONSUEUDINARII INCLYTI REGNI HUNGARIAE, A MAGISTRO STEPHANO DE WERBŐCZ Jussu Regio olim compilatum, duorum, & quod excurrit, Seculorum usu roboratum: Nunc primum in Paragraphos distinctum, & Notis, ac Observationibus Juridicis, in usum praesertim Tyronum, illustratum. Cum speciali Priv. Suae Sacrat. Caesareo-Regiae Majestatis. TYRNAVIAE, TYPIS COLLEGII ACADEMICI SOCIET. JESU, ANNO M. DCC. LXIII.

8-r. 569 [15] 1. — Elöl: címlap, praefatio auctoris és approbatio. — Végül: conclusio, regis consensus, lectoribus salutem és index titulorum.

Megegyezik az 1762. évi kolozsvári kiadással. (V. ö. 28. sz. a.) — Téves Kolozsvári — Óvári adata, hogy fólió alakú és hogy a CJH-val együtt jelent meg (XXXIII. 1.).

31. KALOCSA, 1773

MAGYAR ÉS ERDÉLY ORSZÁGNAK TÖRVÉNY-KÖNYVE. VERBŐCZI ISTVÁN-által íratott 1514 esztendőben. Most újjólag ki-botsáttatott. KALOTSÁN 1773.

8-r. [2] 569 [25] 1. — Elöl: címlap. — Végül: mutató tábla (index titulorum).

Ez és a következő három kiadás (v. ö. 32., 33- és 34. sz.) csak a régi magyar szöveget adja. Ezek a kiadások: külső kiállításuk tekintetében is értéktelenebbek, mint az előbbi kétnyelvű kiadások.

32. NAGYSZOMBAT, 1775

WERBŐCZIUS ILLUSTRATUS: SIVE DECRETUM TRIPARTITUM JURIS CONSUEUDINARII INCLYTI REGNI HUNGARIAE, A MAGISTRO STEPHANO DE WERBŐCZ Jussu Regio olim compilatum, duorum, & quod excurrit, Seculorum usu roboratum: Nunc primum in Paragraphos distinctum, & Notis, ac Observationibus Juridicis, in usum praesertim Tyronum, illustratum. Cum speciali Priv. Suae Sacrat. Caesareo-Regiae Majestatis. TYPIS TYRNAVIENSIBUS ANNO M. DCC. LXXV.

8-r. 569 [15] 1. — Elöl: címlap, és praefatio authoris, approbatio. — Végül: conclusio, regis consensus, lectoribus salutem és index titulorum.

Teljesen megegyezik! a nagyszombati 1753-as kiadással, csak az impresszumban van egy kis eltérés. (V. ö. 27. sz. a.) — K o l o s v á r i — Ó v á r i nem ismerik (XXXIII. 1.).

33. EGER, 1776

WERBŐCZIUS ILLUSTRATUS: SIVE DECRETUM TRIPARTITUM JURIS CONSUEUDINARII INCLYTI REGNI HUNGARIAE, AMAGISTRO STEPHANO DE WERBŐCZ Jussu Regio olim compilatum, duorum, & quod excurrit, Seculorum usu roboratum: Nunc primum in Paragraphos distinctum, & Notis, ac Observationibus Juridicis, in usum praesertim Tyro-num, illustratum. AGRIAE, TYPIS SCHOLAE EPISCOPALIS M. DCC. LXXVI.

8-r. 615 [17] 1. — Elöl: címlap, praefatio authoris és approbatio. — Végül: conclusio, regis consensus, lectoribus salutem és index titulorum. V. ö. 31. sz. a.

34. BUDA, 1779

CORPUS JURIS HUNGARICI, SEU DECRETUM GENERALE INCLYTI REGNI HUNGARIAE, PARTIUMQUE EIDEM ANNEXARUM IN DUOS TOMOS DISTINCTUM. TOMUS PRIMUS, CONTINENS Opus Tripartitum Juris Consuetudinarii ejusdem Regni, Authore Stephano de Werbőcz, &c. AC DECRETA, CONSTITUTIONES, ET ARTICULOS SERENISSIMORUM, ET APOSTOLICORUM REGUM, Ac Inclitorum Statuum & Ordinum Regni. Hungariae, Partiumque eidem annexarum, a Sancto STEPHANO usque ad Magnum LEOPOLDUM in publicis eorundem Comitibus conclusos, & editos. BUDAE, TYPIS REGIAE UNIVERSITATIS. ANNO MDCCLXXIX. CUM SPECIALI PRIVILEGIO SACRAE CAESAREO-REGIAE APOSTOL. MAJESTATIS.

2-r. [16] 120 [6] 1. stb. — Elöl: címlap, privilégium caesareo-regium (Mária Terézia kiváltságlevele), praefatio ad lectorem (a budai egyetemi nyomda ajánlása), Werbőczy arcképe, praefatio authoris és approbatio. — Végül: conclusio, regis consensus, lectoribus salutem és index titulorum. — Hozzájárul: DECRETA, CONSTITUTIONES, ET ARTICULI, Serenissimorum, «fe Apostolicorum REGUM, AC INCLITORUM STATUUM, &» ORDINUM, REGNI UNGARIAE, Partiumque Eidem annexarum, A Tem-

poribus Sancti STEPHANI Primi Regis, usque ad LEOPOLDUM MAGNUM exclusive: Annis videlicet Sexcentis, Quinquaginta Quinque, in Publicis Eorundem Comitibus, Conclusi, &» Editi. stb. 878 1.; II. k. 498 1.

Ez a CJH Szege di-féle 175 i-i kiadásának gondosabb lenyomata (a sajtóhibák kijavításával). Az I. k. még Nagyszombatban teljesen elkészült. Amikor pedig 1777-ben az egyetemmel együtt a nyomda is Budára költözött, itt fejezték be a II. k. nyomását 1779-ben. 3000 példányban készült. Ez a CJH nak és benne a Hk.-nek első kiadása Budán. Az impresszum tehát az előző 1751-i kiadástól csak abban különbözött, hogy Tyrnaviae helyett Budae szerepel. Tartalmilag is azonos, mindössze az 1765. évi törvényekkel bővült. Később azután hozzákötéssel kiegészítették az újabb dekrétumokkal. Olyan példányok is vannak, amelyeknek anyaga egészen 1848-ig terjed. — V. ö. Kovachich, *Notitiae praeliminares* 43. 1. — Vécsey 25—26. 1. (Itt két helyen is 1771-es kiadásról beszél, ami valószínűleg sajtóhiba 1751 helyett.) — Párniczky — Bályka 75. 1.

35. POZSONY és KASSA, 1779

MAGYAR ÉS ERDÉLY-ORSZÁGNAK TÖRVÉNY-KÖNYVE, ÍRATOTT VERBŐCZI ISTVÁN ÁLTAL. 1514. ESZTENDŐBEN. POSONYBAN, és KASSÁN, LANDERER MIHÁLY' költségével, és betűivel. 1779.

8-r. 516 [24] 1. és 1 kép. — Elöl: Werbőczy arcképe és címlap.— Végül: mutató tábla (index titulorum).
V. ö. 36., 37. és 38. sz. a.

36. POZSONY és PEST, 1802

MAGYAR ÉS ERDÉLY-ORSZÁGNAK TÖRVÉNY-KÖNYVE, ÍRATOTT VERBŐCZI ISTVÁN ÁLTAL. 1514. ESZTENDŐBEN. POSPONYBAN(1) és PESTEN, FÜSTKÚTI LANDERER MIHÁLY' költségével, és betűivel. 1802.

8-r. 516 [20] 1. és 1 kép. — Elöl: Werbőczy arcképe és címlap. — Végül: mutató tábla (index titulorum).
V. ö. 37. és 38. sz. a.

37. POZSONY és PEST, 1805

MAGYAR ÉS ERDÉLY-ORSZÁGNAK TÖRVÉNY-KÖNYVE, ÍRATOTT VERBŐCZI ISTVÁN ÁLTAL. 1514. ESZTENDŐBEN. POSONBAN és PESTEN, FÜSTKÚTI LANDERER MIHÁLY' költségével, és betűivel. 1805.

8-r. 516 [25] 1. — Elöl: Werbőczy arcképe és címlap. — Végül: mutató tábla (index titulorum).

Teljesen azonos az előbbi kiadással, csak a nyomás tér el. (V. ö. 2,6- sz. a.) Petrik (*Magyarország bibliographiája 1712—1760.* III. k., 759. l.) és Kolosvári—Óvári (XXXIII. l.) nem ismerik.

38. POZSONY és PEST, 1806

MAGYAR ÉS ERDÉLY-ORSZÁGNAK TÖRVÉNY-
KÖNYVE,
ÍRATOTT VERBŐCZI ISTVÁN ÁLTAL. 1514. ESZ-
TENDŐBEN. POSONBAN és PESTEN, FÜSTKÚTILANDERER
MIHÁLY' költséggével, és betűivel. 1806.

8-r. 516 [25] 1. és 1 kép. — Elöl: Werbőczy arcképe és címlap.

—
“Végül: mutató tábla (index titulorum).

Csaknem ugyanolyan nyomás, mint az előbbi. (V. ö. 37. sz. a.)

39. KOLOZSVÁR, 1815

WERBŐCZIUS ILLUSTRATUS: SIVE DECRETUM TRI-
PARTITUM JURIS CONSVETUDINARII INCLYTI REGNI
HUNGARIAE, A MAGISTRO STEPHANO De WER-
B Ö C Z Jussu Regio olim compillatum, duorum, et quod excurrit,
Saeculorum usu roboratum: Nunc primum in Paragraphos dis-
tinetum, et Notis, ac Observationibus Juridicis, in usum praesertim
Tyronum, illustratum. CLAVDIOPOLI, Typis Lycei Regii Ao.
1815.

8-r. 569 [39] 1. — Elöl: címlap, praefatio authoris és approbatio. —
Végül: conclusio, regis consensus, lectoribus salutem, index titulorum és
index rerum.

V. ö. 29. sz. a.

40. BUDA, 1822

WERBŐCZIUS ILLUSTRATUS SIVE DECRETUM TRI-
PARTITUM JURIS CONSVETUDINARII INCLYTI REGNI
HUNGARIAE a MAGISTRO STEPHANO DE WERBŐCZ
JUSSU REGIO OLIM COMPILATUM, TRIUM, ET QUOD
EXCURRIT, SECVLORUM USU ROBORATUM, IN PARA-
GRAPHOS DISTINCTUM, ET NOTIS, AC OBSERVATIONI-
BUS JURIDICIS, IN USUM PRAESERTIM TYRONUM, IL-
LUSTRATUM. Cum speciali Priv. Suae Sacrat. Caesareo-Regiae

Majestatis. BUDAE, TYPIS REGIAE UNIVERSITATIS HUNGARICAE. 1822.

8-r. 493 [15] 1. — Elöl: címlap, praefatio auctoris és approbatio. — Végül: conclusio, regis consensus, lectoribus salutem és index titulorum. — V. ö. 32. sz. a.

41. BUDA, 1822

CORPUS JURIS HUNGARICI SEU DECRETUM GENERALÉ INCLYTI REGNI HUNGARIAE PARTIUMQUE EIDEM ANNEXARUM. TOMUS PRIMUS CONTINENS OPUS TRIPARTITUM JURIS CONSUEUDINARIÍ EJUSDEM REGNI AUCTORE STEPHANO DE WERBÓCZ AC DECRETA CONSTITUTIONES ET ARTICULOS SERENISSIMORUM ET APOSTOLICORUM REGUM AC INCLYTORUM STATUUM ET ORDINUM REGNI HUNGARIAE PARTIUMQUE EIDEM ANNEXARUM A SANCTO STEPHANO USQUE AD FERDINANDUM III. INCLUSIVE IN PUBLICIS EORUNDEM COMITIIS CONCLUSOS ET EDITOS. BUDAE, TYPIS ET SUMTIBUS TYPOGRAPHIAE REGIAE UNIVERSITATIS HUNGARICAE MDCCCXXII.

2-r. XII, 110 [6] 1. — Elöl: címlap, praefatio auctoris és approbatio. — Végül: conclusio, regis consensus, lectoribus salutem és index titulorum. — Hozzájárul: DECRETA, CONSTITUTIONES, ET ARTICULI, SERENISSIMORUM, ET APOSTOLICORUM REGUM, AC INCLYTORUM STATUUM, ET ORDINUM, REGNI HUNGARIAE, PARTIUMQUE EIDEM ADNEXARUM, A TEMPORIBUS SANCTI STEPHANI PRIMI REGIS, USQUE AD LEOPOLDUM MAGNUM EXCLUSIVE: ANNIS VIDELICET SEXCENTIS, QUINQUAGINTA QUINQUE, IN PUBLICIS EORUNDEM COMITIIS, CONCLUSI, ET EDITI. BUDAE, TYPIS ET SUMTIBUS TYPOGRAPHIAE REGIAE UNIVERSITATIS HUNGARICAE MDCCCXXII. stb. XII, 834 1.j II. k. [2] 496, 220 l.

A CJH-nek ez a kiadása újból a Szege-di-féle, illetőleg az 1779. évi kiadás (v. ö. 34. sz. a.) utánnomása, megtoldva az addig hozott újab-törvényekkel. Mivel azonban az 1743-i privilégium lejárt, I. Ferenc király Bécsben 1822 szeptember 13-án kelt újabb kiváltságlevelével harminc évre kizárólagos jogot biztosított az egyetemi nyomdának a CJH kiadására.¹⁾ Az I. k. törvénye, ebben a kiadásban is, mint az 1779., illetőleg az 1751. éviben (v. ö. 26. sz. a.), 1655-ig terjednek. A II. k. pedig 1812-ig tartalmazza a törvényeket.

¹⁾ A kiváltságlevelét közlik P á r n i c z k y—Bátyka 109—no. 1. — V. ö. 78. 1.

42. PEST, 1830

MAGYAR TÖRVÉNY-TÁR, MELLY MAGÁBAN FOG-LALJA NEMES MAGYAR ORSZÁG' HÁRMAS-TÖRVÉNY-KÖNYVÉT, MELLYET FELSŐBBI RENDELÉSEKNÉL FOGVA ÍROTT-TÖRVÉNY GYANÁNT KÉSZÍTETT VERBÖCZY ISTVÁN: MOSTAN PEDIG MEG-MAGYAROSÍTOTT, 'S NÉMELLY JEGYZÉSEKKEK MEG-VILÁGOSÍTOTT NAGY-BÁNYAI PERGER, másképp' PERGEL JÁNOS, A' TE-KINTETES KIRÁLYI TÖRVÉNYES TÁBLÁNÁL ÜGYVÉD, 'S TEKINTETES HEVES VÁRMEGYÉNEK TÁBLA-BIRÁJA. PESTEN, NYOMT. PETRÓZAI TRATTNER J. M. ÉS KÁ-ROLYI ISTVÁNNÁL. 1830.

2-r. [8] 144 [4] 1. és 2 kép. — Elöl: Werbőczy arcképe, címlap, a fordító ajánlása herceg Esterházy Miklóshoz, Sopron vármegye örökös főispánjához stb., a fordító előszava, melyet a hazához intéz, azoknak nevei, akik a munka kiadását előfizetéseikkel elősegítették, Werbőczy rövid élet-rajza, praefatio authoris és approbatio. — Végül: a nyomdahibák jegy-zéke, conclusio, regis consensus, lectoribus salutem, index titulorum és egy táblázaton királyi pecsétek.

Az 1611-i magyar kiadás óta ez az első, egészen önálló, de a latin eredetihez híven nem ragaszkodó, hanem eléggé szabad magyar fordítás jegyzetekkel. A fordító Perger (Pergel) János (1791—1838) pesti ügyvéd és jogtudós, a Magyar Tudományos Akadémia r. tagja volt.

43. PEST, 1844

VERBŐCZI ISTVÁN' HÁRMASKÖNYVE. AZ MDXVII-KI EREDETI KIADÁSRA ÜGYELVE MAGYARUL KIADTA A' MAGYAR TUDÓS TÁRSASÁG. PESTEN, EGGENBERGÉR JÓZSEF ÉS FIA AGAD. KÖNYVÁRUSOKNÁL 1844.

8-r. IV, 465 [1] 1. — Elöl: címlap, Schedel Ferenc, a M. Tud. Akadémia főtítkárnak előszava, praefatio authoris és approbatio. — Végül: conclusio, regis consensus, lectoribus salutem és sajtóhibák.

Ez a kiadás a Magyar Tudományos Akadémia gondozásában jelent meg. A fordítók voltak: Bertha Sándor, Fogarasi János, L u - czenbacher János, Szalay László és Tóth Lőrinc aka-démiai tagok. A fordítást felülvizsgálták: Jankowich Miklós, Szle-menics Pál, Sztrokay Antal, Jerney János és Vörösmarty Mihály akadémiai tagok.

44. BUDA, 1844—47

DECRETUM GENERÁLÉ INCLYTI REGNI HUNGÁRIÁÉ PARTIUMQUE ETDEM ANNEXARUM.¹⁾ TOMUS PRIMUS CONTINENS OPUS TRIPARTITUM JURIS CONSUEUDINARIJ EJUDEM REGNI AUCTORE STEPHANO DE WERBŐCZ AC DECRETA, CONSTITUTIONES ET ARTICULOS SERENISSIMORUM ET APOSTOLICORUM REGUM AC INCLYTORUM STATUUM ET ORDINUM REGNI HUNGARIAE PARTIUMQUE EIDEM ANNEXARUM A SANCTO STEPHANO USQUE AD FERDINANDUM III. INCLUSIVE IN PUBLICIS EORUNDEM COMITIIS CONCLUSOS ET EDITOS. BUDAE, TYPIS ET SUMTIBUS TYPOGRAPHIAE REG. UNIVERSITATIS HUNGARICAE MDCCCXLIV.

2-r. [4] XII, 110 [6] 1. — Elöl: címlap, I. Ferenc császár kivált-ságlevelé, a Hk. címlapja, praefatio auctoris és approbatio. — Végül: conclusio, regis consensus, lectoribus salutem és index titulorum. — Hozzájárul: DECRETA, CONSTITUTIONES, ET ARTICULI, SERENISSIMORUM, ET APOSTOLICORUM REGUM, AC INCLYTORUM STATUUM ET ORDINUM, REGNI HUNGARIAE, PARTIUMQUE EIDEM ADNEXARUM, A TEMPORIBUS SANCTI STEPHANI PRIMI REGIS, USQUE AD LEOPOLDUM MAGNUM EXCLUSIVE: ANNIS VIDELICET SEXCENTIS, QUINQUAGINTA QUINQUE, IN PUBLICIS EORUNDEM COMITIIS, CONCLUSI, ET EDITI, BUDAE, TYPIS ET SUMTIBUS TYPOGRAPHIAE REGIAE UNIVERSITATIS HUNGARICAE MDCCCXLL. stb. 834 1.; II. k. 562 1.; III. k. VIII, 368 1.

Ez a CJH-nak a Hk.-et is tartalmazó Kovachich József Mikló s-féle kiadása. Már címlapja is eltér az előzőektől. Főcímlapján ugyanis Corpus Juris Hungarici helyett **Decretum Generálé** olvasható. Csak a második címlapon: **Corpus Decretorum Juris Hungarici**. Mindez Kovachich felfogásának volt az eredménye. Az I. k. a Hk.-et tartalmazza és a törvényeket 1655-ig. A II. k. pedig az 1659—1844-évi törvényeket. Bár mindkét kötet címlapja 1844-ből kelt, az I. k.-ben a dekrétumok címlapján 1841 olvasható. A III. k.-ben, mely az 1847-es évszámot viseli, foglalnak helyet a toldalékok, amelyek közül az index átdolgozva és kiegészítve 1846-ban jelent meg. Vannak olyan példányok is, amelyekhez az 1847—48. évi törvényeket is hozzákötötték. — V. ö. Vécsey 41—42. 1. (Nem egészen szabatos itt az a megjegyzése, hogy e „három kötetes kiadásban említés sincs a toldalékokról.“ Sok kimaradt közülük, de több bent maradt. Van olyan kötet is, amely csak az indexet a toldalékok nélkül tartalmazza. Úgy látszik, Vécsey nek csak ilyen III. k. került a kezébe.) — V. ö. Párniczky—Bátyka 78—79. 1.

¹⁾ Ezt a főcímed a 3 kötetes mű külön címlapja tartalmazza.

Dr. Kovachich József Miklós (1798—1878), az Országos Levéltár volt igazgatója, atyjával, dr. Kovachich Márton Györgygyei (1744—1821) együtt, aki a budapesti Egyetemi Könyvtár őre volt, igen sokat fáradozott a CJH kijavításán, kiegészítésén és az abba nem illő toldalékoktól való megtisztításán. Különösen a törvényhozás és törvényeink történetére számtalan latin nyelvű jogtörténelmi munkával gazdagították irodalmukat. — V. ö. Vécsey 26—44. l. — Párniczky—Bátyka 75[^]79- 1-

45. PEST, 1864

VERBŐCZI ISTVÁN HÁRMASKÖNYVE. AZ MDXVII-KI EREDETI KIADÁSRA ÜGYELVE MAGYARUL KIADTA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA. MÁSODIK KIADÁS. PEST, MDCCCLXIV. EGGENBERGER FERDINÁND akad. könyvkereskedése.

Impresszum: Pest, 1864. Bartalis Imre könyvnyomdája.

8[^]- [8] 376, XIV [2] 1. — Elöl: címlap, Werbőczy arcképe, előszó az első kiadáshoz Schedel Ferenctől (1844), előszó a második kiadáshoz Szalay Lászlótól (1864), praefatio auctoris és approbatio — Végül: conclusio, regis consensus, lectoribus salutem és tartalom (index titulum).

Ez a kiadás az első akadémiai kiadásnak (v. ö. 43. sz. a.) csekély módosításokkal készült új lenyomata.

46. PEST, 1866

MAGYAR ORSZÁGGYŰLÉSI TÖRVÉNYKÖNYV. A Felleges és Apostoli Királyoktól szentesített, MAGYAR s AHOZ CSATOLT ORSZÁGOK ORSZÁGOS KARAI és RENDEI ÁLTAL alkotott TÖRVÉNYEK és RENDELETEK. Szent István első dicső Magyar király idejétől kezdve az 1830-ik évig latin nyelven hozott Törvények magyar fordításából, és a későbbi magyar nyelven hozott Törvények hozzáadásából összetéve, és tárgymutatóval ellátva. Pest, 1866. Nyomatott idősb POLDINI EDE könyvnyomdájában.

2-r. 3 k. (összesen 1555, LXXXIV 1.) — Elöl: címlap, a könyv "kinyomathatásának adatai, a fordító előbeszède. — Werbőczy István Hármaskönyve. (259—382. l.) Ebben: approbatio, conclusio és regis consensus. — Végül: betűrendes tárgymutató és a megrendelők névsora.

Ez a Hk. negyedik önálló, de nem nagyon sikerült magyar fordítása.

A fordító, kispap Gégus Dániel (1815—1903), Szeged sz. kir. város tanácsnoka, majd 1867-től budapesti törvényszéki bíró volt.

Petrik (*Magyar Könyvészet 1860—1875* II. k., 408. 1.) e kiadást tévesen 1867-re teszi.

47. BUDAPEST, 1894

WERBŐCZY ISTVÁN HÁRMASKÖNYVE. A M. TUD. AKADÉMIA ÁLTAL GONDOZOTT HARMADIK KIADÁS. AZ EREDETINEK 1517-IKI ELSŐ KIADÁSA UTÁN FORDÍTOTTÁK, JOGI MŰSZÓTÁRRAL, ÉS RÉSZLETES TÁRGY-MUTATÓVAL ELLÁTTÁK KOLOS VÁRI SÁNDOR ÉS ÖVÁRI KELEMEN A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA LEVELEZŐ TAGJAI ÉS A KOLOZSVÁRI M. KIR. TUDOMÁNY-EGYETEM NY. R. TANÁRAI. BUDAPEST. KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA 1894.

8-r. XLIV, 466 [2] 1. — Elöl: Szily Kálmánnak, a M. Tud. Akadémia főtítkárnak, előszava, Kolosvári Sándor és Övári Kelemen előszava és a Hk. címmutatója. Ezután következik a Hk. magyar fordításban: címlap, lectoribus salutem, approbatio és praefatio auctoris. — Végül: conclusio, regis consensus, a fordítók összeállította jogi műszótár és a Hk. betűrendes tárgymutatója.

Ez a Hk. ötödik önálló magyar fordítása és egyúttal a Magyar Tudományos Akadémia harmadik Hk.-kiadása. (V. ö. 43. és 45. sz. a.)

48. BUDAPEST, 1894

TRIPARTITUM OPUS JURIS CONSUETUDINARII REGNI HUNGARIAE. MAGYARORSZÁG SZOKÁSOS JOGÁNAK HÁRMASKÖNYVE. IRTA WERBŐCZY ISTVÁN. AZ EREDETI KIADÁS LATIN SZÖVEGÉT KÖZÖLTE, MAGYARRA FORDÍTOTTA, JEGYZETEKSEL ÉS A MŰ TÖRTÉNETÉNEK MEGÍRÁSÁVAL KÍSÉRTE CSIKY KÁLMÁN a jog- és államtudományok doctora, a m. kir. József-műegyetemen a közigazgatási jog nyilvános rendes, és a tudományegyetemen a magyar magánjog magán tanára. BUDAPEST, 1894. NYOMATOTT A M. KIR. EGYETEMI NYOMDÁBAN.

8-r. XXX [2] 560 1. — Elöl: címlap, a fordító előszava, a Hk. története Csiky Kálmán tól. Utána következik a Hk. latinul és magyarul: címlap, lectoribus salutem, approbatio és praefatio auctoris. — Végül: conclusio, regis consensus és a Hk. címeinek mutatója (index titulorum).

Ez a Hk. hatodik önálló magyar fordítása olyan kétnyelvű kiadásban, amely alakjára nézve is a régi, becses bilingvis kiadások mintáit követi. (V. ö. 11., 13., 14., 15., 16., 17., 19. és 25. sz. a.) Latin szövege teljesen azonos Werbóczy eredeti kiadásával. A fordító megtisztította a szövegbe később bekerült hibáktól és önkényes változtatásoktól. Aztán visszaállította a Hk. tulajdonképeni szövegét megelőző és követő alkatrészek (Werbóczy előszava, ajánlása és a királyi kiváltságlevél) sorrendjét.

49. BUDAPEST, 1897

MAGYAR TÖRVÉNYTÁR. WERBÓCZY ISTVÁN HÁRMASKÖNYVE. AZ EREDETINEK 1517-IKI ELSŐ KIADÁSA UTÁN FORDÍTOTTÁK, BEVEZETÉSSSEL ÉS UTALÁSOKKAL ELLÁTTÁK Dr. KOLOSVÁRI SÁNDOR és Dr. ÓVÁRI KELEMEN A M. T. AKADÉMIA LEVELEZŐ TAGJAI ÉS A KOLOZSVÁRI M. KIR. TUDOMÁNY-EGYETEM NY. R. TANÁRAI. MAGYARÁZÓ JEGYZETEKSEL KÍSÉRI Dr. MÁRKUS DEZSŐ KIR. TÖRVÉNYSZÉKI BÍRÓ, BUDAPEST, FRANKLIN-TÁRSULAT MAGYAR ÍROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA 1897.

8-r. LV [1] 437 [3] 1. — Megjelent a következő kiadásban: CORPUS JURIS HUNGARICI. MAGYAR TÖRVÉNYTÁR 1000—1895. MILLENIUMI EMLÉKKIADÁS... SZERKESZTI Dr. MÁRKUS DEZSŐ. BUDAPEST, FRANKLIN-TÁRSULAT stb. 1897. — Elöl: címlapok, tájékoztató Márkus Dezső től, a fordítók előszava, Index in Decretum Tripartitum (a Hk. címmutatója). Ezután következik a Hk. latinul és magyarul: címlap, praefatio auctoris és approbatio. — Végül: conclusio, regis consensus és lectoribus salutem.

A magyar fordítás itt megegyezik a Magyar Tudományos Akadémia 3. kiadásával. (V. ö. 47. sz. a.) A két kiadás közt az a különbség, hogy ez a latin szöveget is adja az eredeti kiadás alapján. Ellenben a Hk. tulajdonképeni szövegét megelőző és követő alkatrészek sorrendjét — eltérően az editio princeps-től — abban a sorrendben közli, amint a CJH-kiadásokban állandósult és vált mintegy törvényesen elfogadottá. Kolosvári és Óvári a latin szöveg alatt jegyzetekben közlik azokat az eltéréseket, amelyeket a Hk. későbbi kiadásai az első kiadás eredeti szövegével szemben mutatnak.¹⁾ Igen értékesek e kiadásban Márkus Dezső jegyzetei az élő jog szempontjából.

¹⁾ Hasáboosan összehasonlítja a Hk. első kiadásának szövegét szavanként a későbbi latin kiadások szavaival Josephus Nic. Kovachich, *Lectiones variantes decretorum comitialium I. regni Hungariae*. Pestini, 1816, 461—517. 1.

50. LIPCSE, 1902

OPUS TRIPARTITUM STEPHANI DE WERBÖCZ. EX EDITIONE ANNI 1517 PRÍMA IN LINGUAM HUNGARICAM TRANSLATUM ET PRAEFATIONE ANNOTATIONIBUSQUE. INSTRUCTUM AB ALEXANDRO KOLOSVÁRI ET CLEMENTE ÓVÁRI, DOCTORIBUS UTRIUSQUE JURIS, ACADEMIAE LITT. HUNG. SODALIBUS, PROFESSORIBUS REGIAE SCIENT. UNIVERSITATIS CLAUDIOPOLITANAE EXPLICATIONIBUS SIGNIFICATIONIBUSQUE ILLUSTRATUM A DESIDERIO MÁRKUS, DOCTORE UNIV. JURIS ET JUDICE REGIO. LIPSIAE, SUMPTIBUS DUNCKER & HUMBLLOT, MCMII.

8-r. LV [1] 437 [3] 1. — Megjelent a következő kiadásban: CORPUS JURIS HUNGARICI. EDITIO MILLENNARIA MEMORABILIS, QUAM Dr. COLOMANNO CSIKY, Dr. ALEXANDRO KOLOSVÁRI, JULIO NAGY, Dr. CLEMENTE ÓVÁRI, LAURENTIO TÓTH ADIUTORIBUS EDIDIT Dr. DESIDERIUS MÁRKUS. VOL. VI. OPUS TRIPARTITUM STEPHANI DE WERBÖCZ. LIPSIAE, SUMPTIBUS DUNCKER & HUMBLLOT, MCMII.

Impresszum: Typis Societatis Franklinianae Budapestini.

A két címlap kivételével betűszerinti lenyomása a millenniumi emlékkiadás latin-magyar szövegének. (V. ö. 49. sz. a.) A tájékoztató és a fordítók előszava itt csak magyarul. Jó lett volna a külföld számára ezt is latinra fordítani. Mint a *H i n r i c h s ' Fünf jahrs-Katalog-ból* kitűnik (XI. k., 1901—1905, Leipzig 1906, 257. l.), Lipcsében az 1902. évben 7 kötetben latin címlappal kiadták a Magyar Törvénytár millenniumi emlékkiadásának első 7 kötetét, vagyis 1868-ig bezárólag. Ebből a kiadványból nincs példány egyetlen magyar közkönyvtárban sem.

51. BELGRÁD, 1909

SRPSKA KRALJEVSKA AKADEMIJA. STEFANA VERBEČIJA TRIPARTITUM. (TRIPARTITUM OPUS JURIS CONSUETUDINARII REGNI HUNGARIAE.) SLOVENSKI PREVOD IVANA PERGOSÍČA IZ GODINE 1574. IZDAO D-r KARLO KADLEC. S OBJASNJENJEM PERGOSICEVA JEZIKA OL> D-ra DJ. POLÍVKE. 4-TO IZDANJE ZADUŽBINE D-ra N. KRSTICA. U BEOGRADU, STAMPANO U STAMPARIJA CESKE POLITIKE U PRAGU. 1909.

8-r. [4] CXXIV, 265 [3] 1. — Elöl: a sorozat címlapja: SRPSKA KRALJEVSKA AKADEMIJA. ZBORNIK ZA ISTORIJU, JEZIK I KNJI-

ZEVNOST SRPSKOG NARODA. PRVO ODELJENJE. SPOMENICI NA SRPSKOM JEZIKU. KNJIGA V. (Utána ugyanaz az impresszum, mint fentebb a címlapon.) Címlap, előszó, bevezetés. Végül: szójegyzék.

A szerb szövegű (cirill betűs) címlap és az azt megelőző sorozati címlap fordítása: Szerb Királyi Akadémia. Werbőczy István Tripartituma... Pergossich Iván szlovén fordítása az 1574. évből. Kiadta Dr. K a d l e c Károly Pergossich nyelvének magyarázatával Dr. Polívka Gy(örgy)től. A Dr' Krstic N. alapítvány 4. kiadványa. Belgrád. Nyomatott a Česká Politika nyomdájában Prágában. 1909. Szerb Királyi Akadémia. A szerb nép történelmi, nyelvi és irodalmi tára. Első sorozat. Szerb nyelvű emlékek. V. könyv. Belgrád stb, (mint előbb).

Mint fentebb (v. ö. 8. sz. a.) már megjegyeztük, K a d l e c nek ez a kiadványa Pergossich horvát Hk.-fordításáról a budapesti Egyetemi Könyvtárban lévő teljes példányról készült. K a d l e c, a prágai cseh egyetem jogtörténet-professzora, tudott magyarul. Idevonatkozó nagy tanulmánya : **Verbőczyovo Tripartitum a soukromé právo uherské i charvatské slechtjř v nem obsazené.** [Werbőczy Tripartituma és a magyar és horvát nemessegre vonatkozó magánjog.] Rozpravy České Akademie Císafe Frantiska Josefa třída I, ročník X, číslo 3. [A Ferenc József Császárról nevezett Cseh Akadémia Dolgozatai I. osztály X. évf. 3. sz.] Praha 1902. N. 8-r. 309 l. — U. ö, Stépán z Vrbovc a jeho Tripartitum. [Werbőczy István és Tripartituma] Otisk ze „Sborníku véd právních a státních“ roc. II. [Különnyomat „A jog- és államtudományok tára“ II. évf.-ából.] Praha 1902. — U. ö, Pergosicův **preklad Verbőczyova Tripartita.** [Werbőczy Tripartitumának fordítása Pergossichtól.] (Jagic-Festschrift. Berlin 1908, 209—211. l.)

A Hk. anyagát egy kötetben feldolgozta Mihajlo Lanovic zágrábi egyetemi tanár a következő munkában: **Privatno pravo Tripartita- Za nastavne potrebe pranicke fakulteta.** [A Tripartitum magánjoga. A jogi kar tanszükségele számára] Zagreb 1929, 429 l. — Hasonló mű a következő i Maurovic Milivoj: **Privatno pravo Tripartita.** Zagreb 1926.

II.

A Hármaskönyv feldolgozásai és magyarázatai

1.* BÁRTFA, 1636

Okolycznai János: TRIPARTITI OPERIS IVRIVM CONSVETUDINARIORum Regni Hungariae COMPENDIVM. Rythmis vulgaribus Per IOANNEM OKOLYCNAI Senioremem editum. Sumpribus Generosi ac Egr: Domini Sigismundi Bano de Lucska, Iudicis Nobilium, Comitatus Saarossiensis. Discite Iustitiam qui iudicatis terram, BARTPHAE, Typis Iacobi Klösz, Anno M.DC.XXXVI.

16-r. [8] 133 [35] 1. —A Hk. verses kiadása. A latin verselő, idősb Okolycznai [Okolicsányir] János. — S z i n n y e i (Magyar írók élete és művei IX. k., 1252. hasáb) semmi életrajzi adatot sem közöl róla.

2* LŐCSE, 1748

----- : TRIPARTITI OPERIS JURIUM Consuetudinariorum Regni Hungariae COMPENDIUM. Rythmis vulgaribus Per IOANNEM OKOLYCNAI Senioremem editum. LEUT-SCHOVIAE, Typis Laurentii Breveri, An. M. DC. XLVIII.

16-r. 208 [44] 1. — Az előzőnek 2. kiadása.

3.* KOLOZSVÁR, 1699

Homoród Szent Páli Német Ferenc: VERBŐCZI ISTVÁN Törvény Könyvének COMPENDIUMA. Melly közönséges Magyar-Versekre formáltatván Íratott, és ki-adatott HOMOROD SZ. PALI N. FERENCZ által. KOLOSVA-RATT, Nyomt. Az Lengyel András özvegyénél, 1699. Észt.

16-r. [8] no [26] 1. — A Hk. magyar verses kiadása. A verses fordító, Homo r ód Szent Páli Német Ferenc, vízaknai királybíró (1651—1700), a maga idejében híres versfaragó. (V. ö. fentebb 70. l.) — Szabó Károlynál I. 1541. sz. a. tévesen Német helyett Nagy. Ezt a tévedést a későbbi írók is átveszik. — V. ö. Komáromy András, **Werbőczy István származása**. Századok XXX. évf., 1896, 163—167. l.

4.* KOLOZSVÁR, 1701

----- : Ver b ő c z i I s t v á n T ö r v é n y K ö n y v é n e k C o m p e n d i u m a. Melly közönséges Magyar-Versekre formáltatván íratott és ki-adatott Homorod Sz: Pali N. Ferencz által. Kolosvaratt Nyomt. Lengyel András özvegyénél, 1701-ben.

8-r. [10] 108 [26] 1. — Az előzőnek 2. kiadása.

5.* KOLOZSVÁR, 1798

----- : V E R B Ő T Z I I S T V Á N T Ö R V É N Y K Ö N Y V É N E K C O M P E N D I U M A. Melly közönséges Magyar Versekre formáltatván íratott, és ki-adatott HOMORÚD SZ. PÁLI N. FERENTZ által. Az 1699-dik Esztendőbéli Kolosvári Editio szerint most ujjonnan nyomtattatott-ki Szőkefalvi Idősb Kosa 'Sigmund jóvállására. KOLO'SVARATT. Nyomttatt. HOCHMEISTER MÁRTON, betűivel, és költségével 1798-ban.

8-r. [8] 110 [26] 1. — Az előzőnek 3. kiadása.

6.* NAGYSZOMBAT, 1700

Kitonich János: CENTURIA CERTARUM CONTRARIETATUM ET DUBIETATUM, Ex Decreto Tripartito desumptarum, et resolutarum. PER MAGISTRUM JOANNEM KITHONICH De Koztanicza, AA. LL. et Phil. Magistrum, Directorem Causarum Regalium, et Sacrae Regni Hungariae Coronae Fiscalem. TYRNAVIAE Anno Domini, M.DCC.

^{2-r.} [4] 37 [¹⁰] 1- — Ennek a Hk.-ből merített száz ellenvetésnek és kételynek, illetőleg megfajtásának szerzője dr. k o s t a j n i c a i K i t o n i c h J á n o s (1560—1619), Mosón vármegye alispánja, kir. ügyigazgató és koraúgyész volt. Ez a munkája először Nagyszombatban 1619-ben jelent

meg a **Directio Methodica Processus Judiciarii Juris Consuetudinarii Inclyti Regni Hungariae** c. műve függelékeként (8-r., 351—434. 1.). Ennek a **Directio Methodicának** nagyszombati 4. kiadása (a 2. Bécsben 1634-ből, a 3. Lőcsén 1650-ből) függelékeként külön címlappal először jelent meg a **Centuria** a CJH 1696-i kiadása III. k.-ének végén, de már 1700-as évszámmal. (V. ö. 18. sz. a.) Ettől kezdve rendszerint megjelent a CJH kiadásainak toldalékeként. (így az 1751-es kiadásban II. k., 167—187. 1.; az 1779-es kiadásban II. k., 167—187. 1.; az 1844—47-es kiadásban III. k., 161—179. 1.) Voltak azonban egészen önálló kiadásai is. így Debrecenben, 1701-ben (8-r., [4] 68 1.); [Nagyszombatban,] 1735-ben (2-r., [4] 34 jV) 1-j) Kolozsvárt, 1764-ben (8-r., 95 [1] 1.); ugyanott 1785-ben (8-r., 95 [*]) — Magyarul is megjelent a következő címmel: **Kitonics a' hármas törvénykönyvből merített 's megfejtett száz ellenvetései 's kételyei.** Az 1634-ki kiadás után magyarra áttette Kassay Adolf. Pesten, 1848, Müller Testvérek sajátja. (Nyomatott Beiméi Józsefnél.) (8-r., 96 1.)

Kitonich nevét **Kithonich**, **Kittonich**, **Khitonich** és **Kitonics** írásmóddal is találjuk. Ő maga a **Hk. Pergossic** h-fordításának a budapesti Egyetemi Könyvtárban lévő példánya címlapjára sajátkezűleg így írta rá a nevét: „Ex lib. M. Joan. Kitonich. 1605.“ (V. ö. 8. sz. a.) **Kitonich** családja horvát származású, de ő Magyarországon született és nevelkedett. Nemesi előnevét is koztaniczai, kosztaniczai és kosztalniczai írásmóddal találjuk. A horvátországi Kostajnica-tól ered.

7*NAGYSZOMBAT, 1733

Szegedi János: **TRIPARTITUM JURIS TYROCINIUM, JUXTA Ordinem Titulorum OPERIS TRIPARTITI; Complures Juris Canonici, Civilis & Decisiones combinans: Per Aphorismos, utilitati Patriae Juventutis accommodans. PARS PRÍMA. Anno M. DCC. XXXIII. TYRNAVIAE, Typis Academicis per Leopoldum Josephum Berger.**

16-r. [14] 280 1. — Szegedi János (v. ö. 20. sz. a.) ebben a művében nyomon követi a **Hk.** címeit és feldolgozza a jogfejlődést Werbőczytól a maga koráig. 1733-ban csak az első rész jelent meg. 1734-ben már ennek 2. kiadása és 1735-ben a másik két részt is magában foglaló kiadás.

8.* NAGYSZOMBAT, 1734—35

----- : **TRIPARTITUM JURIS UNGARICI TYROCINIUM, Juxta Ordinem Titulorum OPERIS TRIPARTITI, Pleasque Ungarici; complures etiam Juris Canonici, atque Civilis Decisiones combinans: Et per Aphorismos, utilitati Patriae Juventutis Accommodans. AUTHORE R. P. JOANNE SZE-**

GEDI, e Soc. JESU. PARS PRIMA. Editio Secunda. Anno salutis M. DCC. XXXIV. TYRNAVIAE, Typis Academicis per Leopoldum Josephum Berger.

16-r. [16] 280 1. — Pars secunda (1735) [2] 522 [2] 1.

— Pars tertia (1735[^] [2] 3⁰¹ [49] 1-

9.* ZÁGRÁB, 1736

-----: TRIPARTITUM JURIS HUNGARICI TYRÓCI-
NIUM. Juxta Ordinem Titulorum OPERIS TRIPARTITI, COM-
PLURES JURIS CANONICI, CIVILIS & Hungarici Decisiones
•combinans, & per Aphorismos utilitati Patriae Juventutis accom-
modans, AUTHORE REV. PATRE JOANNE SZEGEDI
SOCIETATIS JESU. Sub felkissimis auspiciis Reverendíssimí
Domini GEORGII RESS, CANTORIS, CANONICI SE-
NIORIS, & Insulati S. Helenae de Podborie Abbatis, Sacrae
Theologiae Doctoris, inclytae Tabulae, ac Judiciariae Regnorum
Dalmatiae, Croatiae, ac Sclavoniae Assessoris, iterum impressum,
ZAGRABIAE, Sumptibus Joannis Michaelis Sattner. Anno
MDCCXXXVI.

4-r. XII, 440 1. — Az előzőnek 3., zágrábi kiadása.

10.* NAGYSZOMBAT, 1751

-----: TRIPARTITUM JURIS HUNGARICI TYROCI-
NIUM, Juxta Ordinem Titulorum OPERIS TRIPARTITI, Sacris
Ganonibus accommodatum. Authore R. P. JOANNE SZE-
GEDI e Societate Jesu. PARS PRÍMA. TYRNAVIAE, TYPIS
ACADEMICIS SOCIETATIS JESU, ANNO M. DCC. LI.

8-r. 856 [40] 1. — Ez a mű 4. kiadása. — A 2. és 3. résznek
xiincs külön címlapja.

11.* NAGYSZOMBAT, 1760

-----: TRIPARTITUM JURIS HUNGARICI TYROCI-
NIUM JUXTA ORDINEM TITULORUM OPERIS TRIPAR-
TITI Sacris Canonibus accommodatum AUTHORE R. P.
JOANNE SZEGEDI, e Societate Jesu HONORIBUS Illu-
strissimorum, Magnificorum, Spectabilium, Perillustrium, ac Gene-

rosum DOMINORUM SUPREMI, AC VICE-COMITIS, ASSESSORUM, AC RELIQUORUM OFFICIALIUM INCLYTAE UNIVERSITATIS DE SZATHMÁR DOMINORUM PATRONORUM GRATIOSISSIMORUM INSCRIPTUM ET AUDITORIBUS DISTRIBUTUM.

8-r. [28] 856 [40] 1. — Hely és év nélkül a címlapon, de hátsóoldalának szövegéből megállapítható, hogy 1760 júliusában doktori téziseinek védelmezése alkalmából osztotta szét S i k e t M á t y á s az egri püspöki iskola tanárai közt. A címlap verzóján olvasható: „DUM AUTHORITY &? APPROBATIONE Reverendissimi ac Clarissimi Domini DOMINI DIRECTORIS EX PRAELECTIONIBUS UNIVERSIS Reverendissimorum ac Clarissimorum DOMINORUM JOANNIS DELY . . . , JOSEPHI KOVÁCS . . . , ANTONII GERSTOCKER . . . , JOANNIS SCHMELCZER .. . In Episcopali Schola Agriensi PROFESSORUM ASSERTIONES Publice propugnaret Agriae 1760. die (a nap helye kihagyva) Julii Reverendus, Excellens, ac Doctissimus MATTHIAS SIKET, Sem. B. M. V. in illos assumptae Leopoldo-Telekes. Alum. Presb. Prael. Scholast. in 4tum annum Auditor. — A címlap után 6 lapon S i k e t előterjesztése doktorráavatása iránt, majd 24 lapon **Theses ex universa scriprura sacra**, végül a mű első teljes kiadása kinyomtatásához az engedély (Lócse, 1735 máj. 20), majd a 6. számozott lapon kezdődik S z e g e d i **Tyrociniának** szözszerinti lenyomása az 1751-i nagyszombati kiadás szerint. Összehasonlítva ezzel, nyomban megállapítható, hogy ennek a lenyomásnak kitépték első öt számozott lapját és ennek a helyébe illesztették be a mű elé a 28 számozatlan lapot, úgyhogy a számozás csak a 6. lappal kezdődik.

Ez a mű 5. kiadása. Petrik nem ismeri.

12.* ZÁGRÁB, 1762

TRIPARTITUM JURIS HUNGARICI TYROCINIUM Juxta ordinem Titulorum OPERIS TRIPARTITI, COMPLURES JURIS CANONICI, CIVILIS, & Hungariae Decisiones combinans, & per Aphorismos ad com(m)odum Patriae Juventutis proponens-AUTHORE REV. PATRE JOANNE BAPTISTA SZEGEDI é. SOC. JESU. ACCEDUNT Resolutiones Varias Articulis Posoniensibus Annonum 1715. 1723. & 1729. comprehensae, praefixa singulis brevi, disertaque Synopsi, cum uberrimo rerum Indice. ZAGRABIAE, Sumtibus Francisci Joannis Zerausheg Bibliop. Anno M. DCC. LXII.

4-r. XII, 440 1. — A mű 6. kiadása. — Érdekes e kiadáshoz megjegyezni, hogy S z e g e d i már két évvel előbb meghalt. Hogy halála utána újból kiadták, a mű keresettségét mutatja.

13.* NAGYSZOMBAT, 1767

----- : TRIPARTITUM JURIS HUNGARICI TYROCI-
NIUM, Juxta Ordinem Titulorum OPERIS TRIPARTITI, Sacris
Canonibus accommodatum. AUTHORE R. P. JOANNE SZE-
GEDI, e Societate JESU. PARS PRÍMA. TYRNAVIAE, TYPIS
COLLEGII ACADEMICI SOC. JESU. Anno M. DCC. LXVII

8-r. 856 [40] l. — Ez a mű 7. kiadása szintén Szegedi halála
után, miként az 1762-i zágrábi kiadás. Pauler (i. m. 61 .l.) és — úgy
látszik — nyomán Csiky (XXX. 1.), valamint Degré (i. m. 21. l.)
1755-i nagyszombati kiadásról is írnak. Ez azonban tévedés. Ilyen kiadást
nem sikerült látnunk. P e t r i k sem ismeri (**Magyarország bibliographiája**
1712—1860 III. k., 506. 1.).

14.* NAGYSZEBEN, 1744

Lázár János: VERSVS MNEMONICI SUMMARIA ET
NUMEROS TITULORUM OPERIS DECRETI TRIPARTITI
JURIS CONSVETVDINARII REGNI HVNGARIAE ET PRIN-
CIPATVS TRANSILVANIAE EXHIBENTES Metrum Concinnante.
L. Barone JOHANNE LAZAR de Gyalakuta Incltyi
COMITATVS SZOLNOK INTERIORIS SVPREMO COMITE.
CIBINII, In Transilvania, Per JOANNEM BARTH. Anno
MDCCXLIV.

8-r. [18] l. — A Hk. e latin verses kompendiumának szerzője, gy-
alakuta i Lázár János (1703—1772) író, volt erdélyi kormányiszéki
elnök, akit kartársai erdélyi Janus Pannoniusnak és kora Virgiliusának
neveztek. 1729 dec. 29-én kapott báróságot, 1750 okt. 26-án pedig gróf-
ságot. (V. ö. Illéssy—Pettkó, **A királyi könyvek**. Budapest, 1895,
269. íy

A mű 2. kiadása ugyanott és ugyanolyan adatokkal 1769-ben jelent meg-

15.* PEST, 1793

EXTRACTUS STEPHANI VERBÖCZI; SIVE SUC-
CINCTA EXPLICATIO DECRETI TRIPARTITI JURIS CON-
SVETVDINARII INCLTYI REGNI HUNGARIAE. CUM dis-
tincta ad quamlibet matériám applicabilium Titulorum et Arti-
culorum provocatione in usum Tyrorum, Causantium, et Pro-

curatorum. PESTINI, TYPIS MICHAELIS LANDERER DE FÜSKÜT. 1793.

8-r. 342 [2] 1. — A Hk. e kivonatos magyarázata még két kiadásban jelent meg. Adataik teljesen azonosak. Editio secunda. PESTINI et POSONI, TYPIS JOAN. MICH. LANDERER DE FÜSKÜT 1800. — Editio tertia. PESTINI, TYPIS etc. 1822.